PAVAO MATIJEVIĆ

BLAGOSLOVLJENA HRVATSKA

19219

PAVAO MATIJEVIĆ

BLAGOSLOVLJENA HRVATSKA

POVJESNE CRTICE

JERONIMSKA KNJIŽNICA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA
KNJIGA ŠEST STOTINA PRVA

IZDANO MEĐU REDOVITIM JERONIMSKIM
ČLANSKIM IZDANJIMA ZA GODINU 1941.

Posvećeno 1300. godišnjici prvih veza hrvatskog naroda sa Svetom Stolicom.

TISAK NARODNE TISKARE U ZAGREBU

PETROVO PROROČANSTVO

»Hrvati su dobili od rimskoga Pape, koji je za cara Heraklija poslao k njima svećenike i pokrstio ih, n e k o p r o r o š t v o . . .«

T a k o p i š e g r č k i p o v j e s n i č a r i c a r K o n s t a n t i n P o r f i r o g e n e t u 10. s t o l j e ć u.

Upravo je sunce zalazilo i zadnjim trakama obasjavalo sedam brežuljaka, na kojima počiva vječni grad Rim. Apijskom cestom putovao je umoran i uprašen čovjek u muževnoj dobi prema Rimu. Kad je ugledao veliki grad, obasjani večernjim suncem, kleknuo je nasred ceste i pomolio se. Tada je podigao ruku i znakom svetoga križa blagosivao: »U ime Oca i Sina i Duha svetoga . . .«

Uto je tuda prolazio neki starac, koji se vraćao s večernje šetnje, pa ga upita:

»Čini mi se, da si stranac i da obožavaš sunce, kad klečiš, dok ono zapada?«

»Da, stranac sam iz Galileje, židovske zemlje, ali ne obožavam sunce, nego se pri sunčanom zalasku klanjam Gospodaru svega stvorenoga,« odgovori putnik.

»Iz Galileje si?« upita starac veselije. »Tri sam godine proboravio u Galileji kao rimski vojnik-legionar. Jako mi se svidio ponosni židovski narod. A što te vodi u Rim? Tko si ti, starče?«

»Ako si čuo za Isusa, tada ti mogu reći, tko sam.«

»Da,« reče starac. »Isus je velik židovski Prorok, kako su mi kazivali oni, koji su se zadnjih godina vratili iz tvoje domovine.«

»Dobro si čuo. A ja sam učenik toga proroka. Zovem se P e t a r. Sin sam Jone ribara. Po nalogu svog Učitelja dolazim u Rim, da ga za Nj osvojim.«

»Rim osvojiti? Ha, ha, ha!« smijao se starac. »Ti se sigurno šališ. Nema takve vojske, koja može osvojiti carski Rim. A ti nemaš ništa osim štapa u ruci. Zar ne znaš, da je Rim vječan?«

»Znam to dobro. Isus mi je naredio, da ostavim Jeruzalem, koji će uskoro propasti, i da idem u Rim, iz kojega će On vječno upravljati. Dakako zidine rimske ne mislim osvajati, nego srca i duše,« reče Petar.

»A čime osvajaš srca i duše?« pitao je dalje starac i sve je ozbiljnije gledao Petra i slušao njegove riječi.

»Ljubavlju Kristovom . . .«

»Doista to je nešto novo. Cijeli svijet mrzi Rim, a ti mu donosiš ljubav. Znaš što, Petre, sine Jonin. Na ulici mi ne možeš razložiti svoju nauku, nego pođi sa mnom. Ja sam D i o n i z i j e, a zovu me i Dalmatinac, jer sam rodom iz Dalmacije. Moj stan je blizu. Pripovijedat ćeš mi večeras o novostima u svijetu, o židovskoj zemlji, o Isusu i o ljubavi.«

Tako je Petar prvu svoju noć u Rimu prespavao u kući Dionizija Dalmatinca kraj apijske ceste. Malo je i spavao, jer je sve do ponoći Dioniziju tumačio veličinu Isusove žrtve i ljubavi. A kad su se ujutro rastajali, rekao mu je Dionizije:

»Kad smo se sinoć sastali, mislio sam, da si blizu onima, koje svijet ne smatra pametnima. Danas sudim drugačije. Nauka ljubavi Kristove naći će put do srca čestitih Rimljana. Nego tvoje sinoćne proročanske riječi o skoroj propasti rimskoga carstva jako su me uznemirile. Tada sam mislio na svoju rodnu Dalmaciju, šta će biti s njome. Možeš li mi to reći?«

Petar se zamisli i tada reče:

»Za Dalmaciju će se otimati mnogi narodi. A l i ć e s a s j e v e r a d o ć i j e d a n n a r o d, k o j i ć e p r i z n a t i I s u s a, i o n ć e z a u v i j e k z a p o s j e s t i D a l m a c i j u i p a n o n s k e r a v n i c e . . . . No, Dionizije, to ne će biti u naše dane. Nemoj se dakle uznemirivati . . . A sada hvala ti! Krist Gospodin neka ti naplati, što si me primio pod svoj krov. Ja polazim, a mir Kristov neka ostane s tobom . . .«

»I tebi hvala, Petre, na svim riječima. Budeš li trebao prijateljski dom, sjeti se moje kuće. Ona ti je otvorena. A i moje srce nije više zatvoreno za tvoju nauku.«

I Petar ode iz Dalmatinčeve kuće, da Kristov duh pronese kroz Rim . . .

PAPIN BLAGOSLOV

Koncem lipnja 626. g. dođe avarski hagan sa preko 80.000 vojnika pod Carigrad zajedno sa Slavenima . . .

T a k o p i š e d r. F e r d o Š i š i ć u »P o v i j e s t i H r v a t a«.

Jedva da je na svijetu išta tako strašno, kao kad nabuja rijeka, pa prodre nasipe i provali u nizine. Neslućenom brzinom valja se ona preko livada, njiva i sela i sahranjuje sve u svoj hladni zagrljaj.

Još strašniji nastali su dani za Evropu u petom stoljeću, kad su se sa sjevera spustili mnogi novi narodi, a među njima i Slaveni. Ti narodi bili su brojniji nego drveće u nepreglednim šumama i strašniji nego li visoko nabujala rijeka. Rimska vlast, koja je dotle zapovijedala cijelim poznatim svijetom, nije se više mogla oduprijeti tim narodima, jer se rimski narod raspadao od bogatstva i pokvarenosti, a moćna carska uprava davno se razdijelila na i s t o č n o b i z a n t i n s k o c a r s t v o sa sjedištem u Carigradu i z a p a d n o r i m s k o c a r s t v o sa sjedištem u Rimu. Rim se morao braniti od Gota i Vandala, a Carigrad od Perzijanaca i Avara.

Početkom sedmoga stoljeća carevao je u Bizantu odvažni car Heraklije, a u Rimu bio je Papa Honorije Prvi. Dok se Heraklije branio hrabrošću i lukavstvom, dotle se pobožni Honorije utjecao Bogu molitvom i zavjetima. Jutrom rano i večerom kasno klečao je on u crkvi i na koljenima je tražio pomoć od Isusa u tim teškim danima.

»Sveti Oče! Oprosti, što smetam u molitvi. Došlo je poslanstvo iz Carigrada,« šapnuo je Papi u kapelici kancelar Eudoksije. Bilo je to 28. rujna 626. godine.

»Iz Carigrada?« Staračko lice Honorijevo obasuo je jedva vidljivi smješak. »Bogu hvala! Odmah ću doći.«

Potiho je Eudoksije izašao iz Papine kapelice, a za njim i sam Honorije. Oko carigradskog poslanika bili su se već sakupili svećenici i biskupi, koji su se nalazili

uz Papu, i smjerno su pozdravili Petrova Nasljednika. Sam poslanik sagnuo se pred Papom do zemlje.

»Bog te blagoslovio, sine! Ustani i reci Nama i ovom časnom zboru, tko te šalje i zašto te šalju u kasnu jesen?« rekao je Honorije sjedajući na počasno mjesto.

»Moj gospodar, carigradski patrijarha Kiro, šalje mene nevrijednog svećenika Stjepana rimskom biskupu Honoriju, da ti izručim njegovu vjernost i pozdrav u imenu Isusovu,« reče poslanik i preda zapečaćeni list kao potvrdu svojega poslanja.

»Bog blagoslovio Našega brata Kira, a tebe nagradio radi tegotnoga puta!« uzvrati Papa. »A kakvim si poslom došao? Nosiš li dobre vijesti?«

»I dobre i zle. Na Istoku su nastale vjerske nesuglasice, pa o tom nosim pisma. A poslan sam i zato, da javim Tvojoj Svetosti preradosnu vijest, da su Avari pobijeđeni i Carigrad spašen.«

»Avari pobijeđeni, Carigrad spašen? Hvala Ti, Gospodine!« kliknuli su radosno prisutni. Sam Papa Honorije ustao je od uzbuđenja, a staračko lice orosilo mu se suzama. On posadi poslanika uza se i reče:

»Vjerske raspre i nesuglasice ostavit ćemo za kasnije, a sada sjedi i pripovijedaj, kako je Carigrad pobijedio nasrtljive osvajače!«

»Poznato je Svetom Ocu i ovom časnom zboru, da su divlji i okrutni Avari stalna opasnost bizantinskog carstva,« započeo je izaslanik Stjepan svoj izvještaj. »Pred više od pola stoljeća utvrdili su se oni na granicama carstva. Carevi su davali njihovu prevejanom haganu 100.000 dukata, da on čuva naše sjeverne granice, a zatim i 200 tisuća dukata i bogatih darova, jer nam je na sjeveru trebao mir, dok obračunamo s Perzijancima. No on se potajno udružio s našim neprijateljima i sklopio s Perzijancima potajni ugovor, da će zajednički napasti Bizant i osvojiti Carigrad.«

»Sve Nam je to, sinko poznato,« reče Papa i upita: »Eudoksije, koju smo primili zadnju poruku s Istoka?«

»Patrijarha jeruzalemski izvijestio je Tvoju Svetost, da se Perzijanci spremaju na Carigrad. List je odaslan o Petrovu ove godine,« izvijesti Eudoksije.

»Da, u to vrijeme primicala se iz Azije ogromna perzijska vojska,« prihvati poslanik, »a iz Evrope spuštala se Balkanom haganova sila od preko 80.000 bojovnika. Srećom je milostivi car Heraklije doznao, da saveznički Avari ne idu u pomoć Carigradu, nego da ga osvoje. U toj nesreći bila je jedina sreća, što su Avari u svojoj vojsci imali većinom slavenske čete, a sa Slavenima je dalekovidni Heraklije podržavao dobre veze, jer je znao, da će mu Slaveni dobro poslužiti protiv Avara. Među tim Slavenima su i Hrvati, koji su se iz svoje pradomovine iza Karpata doselili na jug. Car dakle posla svoje pouzdanike slavenskim vojskovođama u haganovoj vojsci, a ti ih pobuniše protiv Avara.«

»A ima li tih Slavena mnogo?« upita Papa.

»Sveti Oče,« odgovori poslanik, »oni ni sami ne znadu, kolik je njihov broj i koliko će ih još doći sa sjevera. Da su složni i da su osvajalačke avarske ćudi, zavladali bi i Carigradom i Rimom . . . Ali da nastavim s izvještajem! Na dan 8. kolovoza približila se avarska sila posve Carigradu i opkolila ga sa zapada. Malene brodice slavenskih Hrvata trebale su prevesti dio avarske vojske u pomoć Perzijancima, a drugi dio je trebao sa samoga mora napasti Carigrad. Hrvati su međutim, nagovoreni po našim uhodama, probušili dno lađica, pa su tako Avare prepustili morskim valovima i našim velikim jedrenjačama. Drugi dio Hrvata je uskratio posluh haganu i vratio se s lađa, te su se iskrcali na kopno. Malobrojne avarske čete su ih napale, ali su se Hrvati probili i vratili svojim domovima. Avar je ostavio bojno polje. Presjele mu zazubice za Carigradom.«

Svi su šutjeli. Duboko ih je uzbudila vesela vijest svećenika-očevica, što je poput vesele pjesme zborio o propasti Avara, tih protivnika carstva i Isusove vjere.

»Bilo tako!« reče Papa. »Avari su razrušili mnoge neutvrđene gradove, oskrvnuli su kršćanske svetinje i grobove mučenika. Stigla ih je kazna Božja. A reci, sinko, ne će li se Hrvati dati opet u službu Avara?«

»Nikada više! Pouzdano sam čuo na dvoru, da su carski poslanici obećali Hrvatima Dalmaciju i Panoniju, koja je dosada bila u rukama Avara.«

»Panoniju i Dalmaciju im je obećao? To je ipak mnogo!« primijeti netko.

»Dakako,« Stjepan će, »mnogo je to, ali bolje, da se u te zemlje nasele Hrvati, koji nisu osvajalački narod i mirne su ćudi, nego da se ondje utvrđuju divlji Avari. Otkako su Hrvati doznali za carevu ponudu, razišli su se po poljima i šumama i više nemaju mira. Rogobore potajno i glasno protiv Avara i pozivaju preko Dunava i Drave i druga bratska plemena, da sele k njima, pa će se zajedno spustiti sve do Jadranskog Mora. Oni putuju — tako se čulo u Carigradu — s tamburom i pjesmom, te su željni toplijih krajeva, ravnih polja i pašnjaka za svoja stada. Od njih ne prijeti opasnost ni Rimu, ni Carigradu, pa će oni biti sigurna obrana naših sjevernih granica. Zato ih car Heraklije podupire vojskom i novcem.«

»Čuli smo«, reče Papa, »preradosne vijesti s dalekoga Istoka. Zahvalit ćemo u sutrašnjoj svetoj misi svetom Mihovilu Arhanđelu Pobjeditelju, što je udijelio pobjedu mudrome caru Herakliju.«

Papa ustane, a i svi prisutni. No prije nego su se razišli, primijeti Papa očinski:

»Vidite, časna braćo, kako su se mnogi divljaci poput crnih gavrana sletili na trulo Rimsko carstvo, ali padaju kao otrovani svi oni, koji se ne će pokloniti Isusu. Hrvati su bili ovajputa samo oštri mač u rukama Isusovim, kojim su kažnjeni Avari, što su se protivili Gospodinu.«

Papa za čas zašuti, a onda nastavi:

»Tko zna — Bog zna — nisu li ti mnogobrojni Hrvati onaj narod, koji će zaposjesti susjedne zemlje dalmatinske, jer će se pokoriti Isusu. Bog to jedini zna, a mi se međutim molimo za hrvatski narod, koji doduše još živi u poganstvu, a već se eto Bog njime služi na svoju slavu. Mi taj narod blagosivamo . . .«

»Molit ćemo se za Hrvate,« obećaše prisutni i raziđoše se po Rimu, da prošire vijesti o porazu Avara i o slavi hrvatskog naroda, koji je još kao poganski narod zaslužio PAPIN BLAGOSLOV . . .

PRVI PAPIN POSLANIK HRVATIMA

Papa Ivan IV., rodom Dalmatinac, poslao je u Istru i Dalmaciju svoga poslanika opata Martina, da iskupi od poganskih Hrvata kršćanske robove i svete ostanke kršćanskih mučenika. Tako su Hrvati došli prvi u vezu sa Svetom Stolicom.

Tako pišu povjesničari dr Frano Bulić, Juraj Kocijanić i drugi.

Papa Ivan IV., koji je vladao od g. 440. do 442., pozvao je u rano proljeće godine 641. opata Martina, učenog redovničkog starješinu, te mu je rekao:

»Doznao sam, časni opate, da si porijeklom iz Istre i da poznaš prilike, koje vladaju s one strane Jadrana.«

»Istinu si čuo, sveti Oče,« reče muževni opat i pokloni se pred Papom.

»A ja već duže vremena namjeravam, da pošaljem poslanstvo u Istru i Dalmaciju pod vodstvom jednoga svećenika. Ne bi li se ti mogao odvažiti na taj put?«

»Želja Papina jest zapovijed svakome svećeniku. A ja se toj zapovijedi i od svoje volje rado podvrgavam, jer već dvadeset godina nisam bio u svojoj lijepoj Istri. A koja bi bila svrha toga puta?« upita opat Martin.

»Svrha toga putovanja bila bi, da što više otkupiš robova u Dalmaciji. Ujedno ćeš s otvorenim očima prolaziti one krajeve, da upoznaš Hrvate, koji su u onim krajevima potisnuli Avare i Latine. Gdje ti se pruži prilika, sakupit ćeš kosti svetih mučenika, pa ćeš ih prenijeti u Split i na otoke, pa makar i u Rim.«

Papa se jedan čas zamislio, a onda je prevukao desnicu preko čela, kao da odgoni od sebe neke turobne misli. Tada je nastavio:

»Kao što si ti, opate, u mladenačkim godinama morao uteći iz Istre, tako sam i ja sa svojim ocem Venancijem morao bježati iz Zadra. Nikada se kasnije nisam onamo vraćao, ali mi je rodni kraj ostao u miloj uspomeni. Želim se odužiti toj miloj zemlji. Nas obo-

jica ugledali smo svijetlo sunca zemaljskoga u Dalmaciji i Istri, pa za uzvrat unesimo u svoju domovinu svijetlo vjere i ljubavi Isusove. Z a š t i t a s v e t o g P e t r a i b l a g o s l o v I s u s o v neka te prati na tom dalekom putu . . .«

Opat je kleknuo. Sveti Otac je stavio ljevicu na njegovu glavu, a desnicom je nad njim načinio znak svetoga Križa.

»Dođi sutra,« rekao je Papa, »pa ćeš primiti listove, koji će svjedočiti, da si poslanik Papin. Dobit ćeš i novaca, kojim pođi u svijet i čini dobro . . .«

*

Kninski župan R a v e n ugodno se iznenadio, kad je koncem proljeća primio obavijest po jednom trgovcu, da će mu za koji dan stići brat D o b r o s l a v, koji je bio zarobljen još prije sedam godina. Sve susjedne hrvatske župane obavijestio je o toj radosnoj vijesti i u bratovu počast sazvao je sve prvake na junačke igre kod mogile (visoka gomila na grobu pokojnika) na kninskom polju.

Usred igara vratio se Dobroslav. Svi su mu pošli u susret, da zagrle i izljube onoga, kojega su već davno oplakali kao mrtvog. Svima su tekle suze radosnice, kad su ugledali ispaćeno lice mladoga kneza. On se prvi snašao u toj radosnoj i tužnoj zgodi te je svoga brata predveo pred opata Martina.

»Evo, brate,« reče Dobroslav, »ovo je opat Martin, izaslanik rimskoga Pape, koji je mene otkupio od mletačkih trgovaca. On me je spasio, a ja sam njega poveo u naš kraj.«

Opat Martin, stasit i krupan, u crnoj haljini katoličkog redovnika, ali blaga lica, stajao je pred kninskim županom i njegovim gostima, koji su još bili pogani.

»Koliko si potrošio za mojega brata? Primit ćeš dvostruko u zlatu, ako ga hoćeš osloboditi ropstva,« župan će Raven naklonivši se tek malo pred strancem. No opata nije uvrijedilo to ponosno držanje hrvatskog prvaka, te mu odgovori:

»Nikada ne ćeš od mene doznati, što sam dao za otkup tvojega brata. Trgovci traže nagradu i zaslužbu za svoj trud. A ja sam sluga Božji i za ljubav Isusovu otkupljujem robove i pomažem bijedne. Dobroslav je jednom otkupljen i ne treba ga više otkupljivati, jer je on sad slobodan.«

»Slobodan, slobodan!« klicali su prisutni. »Daj, Dobroslave, da te još jednom zagrlimo kao slobodnog i kneza!«

I dok su plemići čestitali Dobroslavu na slobodi i salijetali ga sa stotinu pitanja, dotle je knez Raven, zastiđen radi svojih riječi, udario dva puta sulicom o teški čelični štit. Na taj znak pritrča sluga, a on mu izda potihu zapovijed. Za čas je momak nosio na tanjuru kruha i soli. Raven je preuzeo pladanj i ponudio opatu duboko se poklonivši:

»Kruh i sol znak su prijateljske ponude i bratske zaštite u svakoj hrvatskoj kući.«

Opat je komadić kruha zamočio u sol i zagrizao. A tada reče:

»Rado primam kruh i sol iz tvoje ruke, dični kneže, a s kruhom i tvoje gostoprimstvo. I nesamo tvoje nego i sve ovdje prisutne hrvatske gospode.«

Tri puta zazveknuo je čelični štit Ravenov. Svi su se na taj znak stišali i pristupili knezu.

»Izbavitelja mojega brata primam od danas za svojega gosta,« radosno poviče knez Raven, »a on prima nesamo moje prijateljstvo, nego i vaše. Što vi na to?«

»Živio, živio! Prijatelj našega župana i naš je prijatelj!« orilo se sa svih strana.

»Hvala vam, hrvatska gospodo! Želim se zadržati neko vrijeme u ovom kraju, te ću vas sve redom posjetiti u ime rimskoga Pape. Sveti Otac je čuo za vaša junačka djela. On znade, da je avarska divlja sila pred vama uzmakla i da se vas i Bizant boji, pa me je poslao, da vas upoznam. Nas samo Jadran rastavlja, pa treba da se kao susjedi upoznamo i slažemo.«

Taj lijepi pozdrav i čista hrvatska riječ lijepo se dojmila hrvatskih velikaša, pa su se za vrijeme ručka svi kupili oko stola opata Martina, uz koga je sjedio

Dobroslav. Tek je jedan između prisutnih prigovorio katoličkoj Crkvi, što se biskupi i svećenici latinskih gradova dalmatinskih tako neprijateljski ponašaju prema Hrvatima. No i to je opat lijepo protumačio:

»Latinski gradovi na Jadranu imadu 1000 godina staru kulturu, i vi se ne trebate čuditi, što vas, koji ste jučer doselili, Latini poprijeko gledaju. Dakako da se svećenici Isusovi ne bi smjeli prema vama prezirno ponašati, pa zato sam ja tu, da njima zapovijedam u ime mojega i njihova gospodara Svetog Oca Pape. Ako imate što protiv kojega svećenika, iznesite. No ako je koji svećenik pogriješio, ne svaljujte njegove krivice na samu vjeru, na Crkvu i Papu.«

»Ne zamjeri mi, časni svećeniče,« nakloni se jedan starac, »imao sam bolesna sina i doznavši, da se na grobu svetog Dujma zbivaju čudesna ozdravljenja, odveo sam ga Latinima i molio ih, da mi dozvole doći do svečeva groba. Nudio sam im novaca, obećao sam zavjetne darove, zarekao sam se čak, da ću i sina dati krstiti, ako mu pomogne vaš Bog. A oni se nisu smilovali. Nisu mi dali na grob. Načinili su se, kao da me ne razumiju.«

»Doista su pogriješili, dobri starče. A može i to biti, da te i nisu razumjeli. Daj mi jednoga sina svojega, da sa mnom pođe nesamo na grob svetoga Dujma, nego i u Rim. I vas ostale to molim. Dajte mi nekoliko vaših dječaka, da ih povedem u Rim. Mi imamo tamo visoke škole. Izučit ćemo ih sve, što znademo i mi i što znaju svećenici po latinskim gradovima. Tada ne ćete morati moliti latinske svećenike, da vam nešto pišu, da vas oni uče, jer će to znati i vaša djeca.«

»Ne bi bilo loše,« progovorio je knez Raven. »Možda ću ti i ja jednoga od mojih sinova predati, da uči vaš jezik i vaše škole.«

»Ako dade župan, dat ću i ja,« javilo se nekoliko glasova.

»Ne ćete se za tu odluku kajati, hrvatska gospodo. Ja nemam namjere niti imam vremena, da vam prikažem ljepotu i važnost kršćanske vjere. Ali vas upozoravam na ono, što i vama nije nepoznato, da su svi narodi uokolo propali, koji se nisu pokorili Isusu. Propala je

država rimska, najveća na svijetu. Raspršeni su silni Avari. A i za Hrvate ne bi bilo dobro, kad bi bili neprijatelji Isusovi i njegove vjere. Neka vas mnogo ne smeta, što su latinski gradovi protiv vas i što vam brane pristup na Jadransko More. Ja sam se uvjerio na svom putovanju, da ih je vaš narod opkolio sa svih strana. Ne mogu oni more jesti, nego se moraju k vama obratiti, koji ste zauzeli ovu zemlju. Bolje bi im bilo, da se s vama slože i sprijatelje. Ali ako to ne učine drage volje, prisilit će ih vrijeme . . .«

»Živio! Tako je! To je iskren i pametan čovjek!« klicali su mlađi, a stariji i mekši su plakali, što ovaj Latin toliko cijeni hrvatski rod.

»Možeš li nam, svećeniče Božji, obećati, da ćeš našu djecu nakon dovršenih škola dovesti iz Rima nazad?« upita knez Raven. »Možeš li nam jamčiti, da tako poštene namjere s Hrvatima imade i rimski Papa?«

»Ja vam to tvrdim i jamčim,« svečano će opat Martin i diže desnicu uvis. »Vašu djecu ćemo vam vratiti, izakako svrše rimske škole. A štogod vam ja kažem, to vam govorim u ime Pape Ivana Dalmatinca, koji s hrvatskim narodom želi sklopiti prijateljstvo vjernih susjeda.«

»Tada ćemo ti povjeriti svoju djecu u znak povjerenja tvojem gospodaru, a na tvoje bratske riječi i djela, koja provodiš među robovima i bijednima,« reče knez.

»Hoćemo, hoćemo!« javilo se nekoliko glasova.

*

Koncem godine 641. povratio se opat Martin Papi Ivanu IV. u Rim. Bio je umoran od duga putovanja, ali sretan radi obavljena posla.

»Sveti Oče, Hrvati su vrijedni tvojega povjerenja i zauzimanja svete Crkve.« Tako je opat izvješćivao Papu o svom putu. »Panonija, Istra i Dalmacija sva je u njihovim rukama. Jedino pomorski gradovi i otoci na Jadranu još im se odupiru.«

»A kakve su naravi ti Hrvati?« upita Papa.

»Naravi su blage i meke ćudi. Ljube svoju zemlju. Radije udaraju u tamburu čuvajući svoja stada, nego li

da ratuju. Ali i u boju su vješti. Napadaju složno te brzo i naglo uzmiču u šume, da odanle još žešće navale. Često poskaču u vodu, da zavaraju neprijatelja, i sate ostanu pod vodom dišući na probušenu trsku, a tada najednom ustaju i navaljuju na nepripravnog neprijatelja. Bizant cijeni njihovu hrabrost, otkako su uništili divlje Avare.«

»A njihova vjera?«

»Perun im je glavni bog, no imadu kao i svi pogani više bogova i božica. Svojim bogovima ne prinose žrtava u ljudskoj krvi. Protivnike i neprijatelje zarobljuju, ali ih ne osakaćuju i ne izvode nad njima divljaštva, nego im zarobljenici služe kao robovi i sluge. No s vremenom ih puste na slobodu, te se i oni pohrvaćuju.«

»Ima li među njima kršćana? Poznaju li našu vjeru?« pitao je Papa.

»Znadu za kršćanstvo od svojih sluga, robova i latinskih trgovaca. No kršćana među njima nisam našao. Možda bi se gdjekoji već i pokrstili, da ih latinski svećenici toliko ne preziru i ne odbijaju kao barbare. No zato sam ja poveo sa sobom desetoricu uglednih mladića, a među njima i Borka, najmlađeg sina kneza Ravena kninskog. Oni će polaziti naše škole i crkve, pa ako oni zavole kršćanstvo, mislim, da ćemo preko njih brzo i lagano proširiti Isusovu vjeru među njihove oceve.«

»Čuo sam, da si doveo tu desetoricu, i hvala ti za to. No reci mi, čime si stekao toliko povjerenja među Hrvatima, da su ti čak svoju djecu povjerili?«

»Sam sveti Petar, pod čiju si moćnu zaštitu stavio moj put, bio mi je u pomoći. U Mlecima sam naišao na Dobroslava, koji je bio rob. Otkupio sam ga i oslobodio, a on me je vodio po svim selima i putem me upućivao u hrvatski jezik i običaje.«

Na Papi se vidjelo, da je zadovoljan, pa je na koncu pitao:

»A jesi li što otkupio robova? Jesi li sakupio kosti mučenika?«

»I to sam činio. Sam knez Raven pustio je deset robova na slobodu, što sam ja oslobodio njegova brata. Za njim su se poveli i drugi. Svega sam oslobodio oko

100 robova, a jedva sam za jednu polovicu morao platiti otkupninu. Uz to su Hrvati dozvolili, da pretražim sve grobove kršćanskih mučenika u njihovoj zemlji i da pokupim sve kosti svetaca. Što sam sabrao, spremio sam u crkve latinskih gradova. A kosti splitskog biskupa sv. Dujma, duvanjskog mučenika sv. Venancija i drugih ponio sam sa sobom u Rim, da ih ti pohraniš u jednoj rimskoj crkvi.«

Papa je ustao i zagrlio opata Martina:

»Bog te blagoslovio, sinko. Veliku si imao zadaću, ali si je lijepo izvršio. Ti si prvi povezao Hrvate sa svetom Stolicom, pa će ti se ime spominjati, kadgog se bude pisala povijest Hrvata.«

»Sveti Oče,« sagne se opat i poljubi ruku svetom Ocu, »pred moje ime mora biti zapisano zlatnim pismenima i ime Pape Dalmatinca Ivana IV., koji me je poslao u Hrvatsku . . .«

Odmah iza toga dao je Papa Ivan IV. sagraditi kraj bazilike sv. Ivana u Rimu kapelicu u čast sv. Venancija, duvanjskog mučenika, te je u njoj pohranio kosti svetih mučenika iz svoje dalmatinske domovine. I sam je Papa dolazio na grob tih dalmatinskih mučenika, da im se pomoli za Hrvate, da postanu Kristov narod, te da tako njegova domovina po tim novim stanovnicima Dalmacije bude što jače povezana s Crkvom.

PRVI HRVATSKI UGOVOR

»Borko, prvi knez Hrvata, načinio je s Rimskim Papom sv. Agatonom prvi nenavalni ugovor . . .«
Tako piše isusovac dr. Stjepan Sakač.

Carigrad se oduvijek smatrao ključem Istoka. Zato je svaki veliki narod, koji je iz Evrope htio gospodariti Azijom, nastojao osvojiti Carigrad, a na nj su navalili i svi moćni narodi azijski, koji su namjeravali gospodovati Azijom i Evropom. Nije stoga čudo, što su i rimski carevi Rim ostavili Papi, a oni su prenijeli svoju prijestolnicu u Carigrad, da odanle upravljaju evropskim i azijskim posjedom. No zato su i vodili tolike ratove i imali mnogobrojne neprijatelje.

Tako su i koncem sedmoga stoljeća carevi morali više puta braniti svoju prijestolnicu od nasrtljivih susjeda. U to vrijeme bio je carigradski car Konstantin Bradati (od g. 668. do 685.). Njemu su tada najviše brige zadavali Arapi, koji su kroz sedam godina svakoga ljeta dolazili mornaricom upravo pod sam Carigrad. Uto mu počeše stizati pritužbe iz dalmatinskih gradova i otoka, koji se nisu pokorili Hrvatima, nego su plaćali danak caru rimsko-bizantinskom i stajali su pod njegovom zaštitom. Oni su tužili Hrvate, da otimlju njihove primorske zemlje, te će napadati same carske posjede, ako njih car ne zaštiti.

Konstantin je bio čovjek miroljubiv i pobožan. Živo je nastojao, da se svi doseljeni narodi u njegovu susjedstvu pokrste, pa da s njima živi u miru, kako bi bio jači u borbi protiv Arapa. Odlučio je dakle obratiti se na Papu, da on utječe na Hrvate, jer je znao, da Pape još od Ivana IV. Dalmatinca neprestano podržavaju dobre veze s Hrvatima.

Tadanji se Papa zvao Agaton (g. 678. do 681.). On je bio veoma revan i svet, te se mnogo zauzimao za slavu Božju i za mir u svijetu. S velikim počastima primio je Papa Agaton poslanstvo cara Konstantina, te mu je obećao da će svakako ispuniti molbu carevu i pomirljivo djelovati na Hrvate.

Prilika se pružila ubrzo. Hrvatski knez Borko došao je g. 679. u Rim s velikim brojem hrvatskih svećenika i knezova. Kao što su se dalmatinski gradovi tužili caru na Hrvate, tako su i Hrvati došli da se prituže Papi na te dalmatinske Latinaše.

»Sveti Oče,« započeo je knez Borko, »čuli smo za Tvoju revnost u stvari Božjoj, pa smo došli, da se Tvojoj Svetosti potužimo. Tegotan je put do Rima, ali su još teži tereti hrvatskoga naroda, pa je to potaklo i mene, da se nakon 40 godina opet zaputim u Rim.«

»I ja sam čuo, dragi sine, mnogo dobra, koja Ti kao prvi knez Hrvata činiš nesamo svojem narodu nego i svetoj vjeri Isusovoj,« odgovorio je Papa. »Ali mi nije poznato, da si već prije 40 godina bio u Rimu.«

»Da,« osmijehne se knez, »tada sam imao 15 godina. Doveo me amo sveti čovjek opat Martin, koji je po nalogu Pape Ivana IV. Dalmatinca prvi prolazio kroz hrvatski narod, te je nas desetoricu dječaka doveo u Rim. U Rimu su nam se otvorile oči duše i tijela. Tu smo i Isusa upoznali i pokrstili se, a za nama prišao je Isusu kroz ovo 40 godina gotovo cijeli naš rod.«

»Ti si dakle nesamo prvi knez nego i apostol svojeg junačkog naroda!« obraduje se Papa Agaton. »Od srca se radujem, predragi sine, što sam upoznao tebe i tvoje pratioce.«

Papa je nato prišao knezu, uhvatio ga za ruku i poveo ga na desno sjedalo uza se.

»Sjedni i otvori mi svoje srce!« reče s očinskom ljubavlju.

»Kao što sam rekao, sveti Oče, naš narod u Dalmaciji gotovo je već sav kršten, ali nemamo svojeg duhovnog vođe, nemamo biskupa, koji bi nas svojatao i vodio u vjeri,« reče knez.

»Zar nisu u Dalmaciji tolike ugledne i starodavne biskupije i kao posute po cijeloj dalmatinskoj obali?« upita Papa.

»Biskupije jesu, sveti Oče, mnoge i blize našim selima, ali biskupi nisu naše krvi i našeg jezika. Oni ne razumiju naše riječi i ne će da razumiju potrebe hrvat-

skog naroda. Da nisu rimski Pape slali vjerovjesnike među nas, po biskupima primorskih gradova mogli smo i danas biti pogani.«

Papa Agaton je pozorno slušao optužbu hrvatskoga kneza i samo je rekao:

»Da to ne čujem iz ustiju muža, tako uglednog i za vjeru zauzetog, jedva bih vjerovao. Ali — govori dalje!«

»Hrvatski narod naselio se nesamo u Dalmaciji, nego i u Panoniji i Sirmiju (Hrvatska, Slavonija sa Srijemom), zatim u Bosni, Istri, pa i ravnice preko Drave čak do Blatnog Jezera nastavaju Hrvati. Ta naša braća ne poznaju Isusa, a mi želimo, da i oni s nama ispovijedaju istu vjeru, pa da budemo nesamo braća po krvi, nego i jedno u Isusu. Mi imademo svećenika, koji bi njima propovijedali kršćanstvo, ali nemamo biskupa, koji će našoj braći slati svećenike. Narod hrvatski je nov u istočnoj Evropi, pa kao došljaci imademo mnogo neprijatelja, no zato želimo, da budemo u svemu jedni, pa i u vjeri Isusovoj. Sveti Oče, to nas je dovelo u Rim. Ja i svi Hrvati Te molimo: daj nam biskupa, koji će Isusu privoditi hrvatski narod!«

Tada je nastao dirljiv prizor. Knez Borko je kleknuo pred Papu, a s njime i ostali narodni izaslanici i molili su u jedan glas:

»S v e t i O č e, d a j n a m b i s k u p a !«

Papa Agaton bio je ganut. Blago im se nasmiješio i stavio je svoje ruke nad njihove glave te im je rekao:

»Bog neka blagoslovi vas i cio vaš rod. Vašu molbu ne može poglavar Crkve odbiti, jer je ona korisna za Isusa i za cio vaš narod. A sada ustanite, djeco, i saslušajte moj odgovor.«

Svi su ustali. Knez Borko je ponovno sjeo uz Papu, a tada je Papa nastavio:

»Ja sam za rano proljeće slijedeće godine sazvao sve biskupe zapadne Evrope u Rim na vijećanje. Na sabor će doći i biskupi iz Dalmacije, te ću se najprije s njima posavjetovati u vašoj stvari. No budite uvjereni, da će vaša molba biti ne samo upisana u papinske knjige, nego i u naše očinsko srce. Ako mene Gospodin

Isus poživi još koju godinu, držim, da ću vam ja molbu ispuniti. Međutim naš život je u rukama Božjim, ali vaša želja je pravedna i vi ne ćete dugo čekati na njeno ostvarenje.«

Knez Borko je poljubio Papin prsten u znak zahvalnosti, a Papa je zadržao nekoliko časova njegovu ruku u svojoj.

»Nego slušajte, ugledna hrvatska gospodo! I ja imadem jednu molbu na vas i na cijeli hrvatski narod. Hoćete li vi moju molbu ispuniti?«

Knez Borko se vidno začudio:

»Kakvu želju može imati Sveti Otac Papa od Hrvata?«

»Veliku želju i molbu. Kao što se vi tužite na dalmatinske gradove, da vam ne daju nikakvih vjerskih prava, tako se oni čak preko svoga visokoga zaštitnika cara Konstantina potužiše meni na Hrvate, da im vi otimljete njihova polja i vinograde, te im onemogućujete život!«

»To je izmišljena tužba, sveti Oče!« reče knez Borko.

»Da,« rekao je Papa, »to je tužba, a ja srećom nisam pozvan, da vas i njih preslušavam, te da ustanovim istinu. Ja sam samo zamoljen, da posredujem kod vas kao naroda, koji živi u dobrim vezama sa Svetom Stolicom, da ne napadate kršćanske gradove u Dalmaciji, koji stoje pod moćnom zaštitom carevom.«

Papa je malo zastao, a tada je nastavio:

»Zadnjih dana sam mnogo molio i razmišljao o tom, kako bismo među kršćane uveli pravu Isusovu ljubav i mir. Ja bih želio, da se barem mi kršćani obvežemo, da ne ćemo n i k o g a n a p a d a t i. Koliko bismo bili jači u obrani svojih granica, kad ne bismo jedni na druge napadali! Kakve imade susjede vaš narod?«

»Na istoku su nam Srbi, na zapadu Slovenci. S njima ne dolazimo u sukob. Ali su na jugu latinski gradovi, koji nam nisu prijatelji, a na sjeveru su Avari, koji nikako ne mogu zaboraviti, što je car Heraklije dao nama zemlje, nad kojima su oni upravljali.«

»No eto!« rekao je Papa Agaton. »Kad bismo se mi svi kršćani složili i obvezali, da jedni druge ne napa-

damo, vi biste imali mir na svim granicama osim na sjeveru od Avara, koji nisu kršćani. A od samih njih lako biste se obranili.«

»Ali što onda, ako nas koji kršćanski narod napadne, recimo: Latini, Franci ili Bizant?« pitao je jedan između prisutnih.

»Dakako braniti se smijemo od svih neprijatelja, pa i od kršćana, ali ne smijemo napadati. To je moja misao. Uostalom nije to moja riječ, nego Isusova: ‚Petre, metni mač svoj u korice, jer tko se mača hvata, od mača će poginuti'. Ne znače li te riječi: Kao što ne želiš, da tebe drugi napadaju, tako ne napadaj ni ti nikoga!«

»A da li se već koji narod obvezao na to, da ne će nikoga napadati?« upita knez Borko.

»Dosada još nije. Ja tu misao pred vas Hrvate prve iznosim, ali je mislim iznijeti i pred druge kršćanske narode. Kako bi to bilo lijepo, da vi budete prvi narod, koji prinosi tu žrtvu na oltar kršćanske ljubavi. Tada bih caru javio: ‚Hrvata se više ne trebaš bojati, oni ne će nikoga napadati.' Vi biste postali uzor svih miroljubivih naroda. Tada se više ne bi mogli na vas tužiti ni latinski gradovi, jer bih ja cijelom svijetu proglasio: Hrvati ne napadaju nikoga! Vašu žrtvu bi blagoslovio sam Isus, a uz to bi vas štitio i sveti Petar i svi njegovi nasljednici — rimski Pape.«

»Dopuštaš li, sveti Oče, da malo razmislimo o Tvojem hvale vrijednom prijedlogu i da se među sobom dogovorimo? Sutra ćemo Ti dati odgovor, a Ti pripravi takav ugovor, koji ćemo moći potpisati u ime svih Hrvata . . .« reče knez Borko.

»Drage volje,« privoli Papa. »Ja ću ugovor načiniti i prvi ću ga potpisati. A vama ću u ime Isusovo obećati Božji blagoslov, zaštitu svetog Petra i njegovih nasljednika.«

Hrvatski knez Borko i njegovi hrvatski pratioci osjećali su, da to najbolji Otac govori iz pune ljubavi prema svojim najmilijim sinovima. I izlazeći nakon tog razgovora s Papom iz njegova dvora, duša im je bila puna tako neke neopisive dragosti i radosti . . .

*

Sutradan je Papa Agaton donio ugovor među Hrvate. Najprije je odslužio za njih i za hrvatski narod svetu misu na grobu svetoga Petra, te su potpisali ugovor on i hrvatski izaslanici. To je bio p r v i m i r o v n i u g o v o r, koji je Sveta Stolica načinila bilo s kojim kršćanskim narodom. Ugovor je zabilježio i povjesničar car Konstantin Porfirogenet ovako:

»H r v a t i p o s l i j e k r š t e n j a s a s t a v i š e v l a s t o r u č n i u g o v o r i t v r d o m i n e p o k o l e b i v o m s e v j e r o m z a k l e š e s v e t o m P e t r u, d a n e ć e n i k a d a p r o v a l j i v a t i u t u đ e z e m l j e n i o n d j e r a t o v a t i, v e ć d a ć e r a d i j e ž i v j e t i u m i r u s a s v i m a, u m i r u, k o j i b u d u h t j e l i. A o d P a p e s u z a t o d o b i l i o b e ć a n j e, d a ć e s e z a n j i h b o r i t i i n a p o m o ć i m b i t i B o g H r v a t a, k a d g o d d r u g i n a r o d i p r o v a l e n a h r v a t s k o z e m l j i š t e, a P e t a r, u č e n i k K r i s t o v, d a ć e i h n a d a r i t i p o b j e d o m . . .«

Nedugo poslije tog događaja odredio je Papa, da se u hrvatskom gradu N i n u osnuje hrvatska biskupija, a njen biskup bit će podvrgnut samom Papi. Tada su se Hrvati počeli krstiti u sve većem broju, a hrvatski narod držao se vjerno nenavalnog ugovora, potpisanog na grobu svetog Petra: nikog nije napadao, a svoje je branio i čuvao i uvijek je osjećao pomoć, koja mu je bila obećana u ugovoru s Papom sv. Agatonom . . .

NEOKRUNJENI KRALJ

»Knez Ljudevit Posavski nakanio je, da srednje Podunavlje oslobodi od franačke vlasti i da podigne mjesto avarske države novu slavensku . . .«
Dr fra. O. Knezović: Hrvatska Povijest.

Dok su Hrvati u Dalmaciji postigli već gotovo potpunu samostalnost i neovisnost od bizantskoga carstva, dotle su Hrvati između Save i Drave još neprestano nad sobom priznavali vlast avarskog hagana. Istina u neprekidnim bojevima s Hrvatima, Bugarima i Bizantom bivalo je Avara sve manje, ali silovita ćud avarskih vođa i nesmiljeni bojni pohodi držali su u pokornosti blage ćudi — Posavske Hrvate.

Tako je bilo sve tamo do pred godinu 800., kad je Avarima upravljao hagan Muraj, a knez posavskih Hrvata bio je Vojnomir. Hrvatski knez nije više u to doba morao plaćati danak, ali je ipak morao držati stotinu momaka za avarske bojne pohode. Hagan Muraj živio je s Vojnomirom u prijateljskim odnosima, ali je tražio, da Vojnomir preda Avarima svog sina Ljudevita, koji će biti jamac za pokornost hrvatskoga kneza.

Teška srca poslao je knez Vojnomir najstarijeg sina u avarski ringov, a tješio se time, što je s mladim Ljudevitom mogao poći jedan iskusni pratilac. Otac mu je izabrao kao pratioca svećenika Pavla, koji je bio hrvatske krvi, a živio je od mladosti na kneževu dvoru. On je bio učitelj kneževe djece, te je mlade knezove poučavao nesamo u katoličkoj vjeri, nego i u svakom zvanju, dapače i u tjelesnim vještinama.

»Gospodine Pavle,« govorio je knez Vojnomir, »predajem svoga prvorođenca Bogu i tebi. Čuvaj ga od svakoga zla duše i tijela među silovitim Avarima.«

»Gospodine kneže,« odgovarao je svećenik, »radije bih izgubio svoja obadva oka, nego li bih zapustio mladoga kneževića.«

»Sinko, ne zaboravi Boga i Hrvate među Avarima!« opraštao se otac u suzama s mladim Ljudevitom.

»Ne boj se, oče! Nikada ne ću zaboraviti, tko sam i čiji sam. A ako tebi nadođe kakva neprilika, pošalji nam u avarski tabor makar kojega prosjaka i javi nam svoje zlo, pa ćemo doletjeti tebi.« Tako je govorio mladi Ljudevit, koji je žalio za rodnim krajem, ali se i veselio, što će izbliza upoznati Avare i njihovu državu.

Hagan je Ljudevita lijepo primio te je njemu i pratiocu odredio poseban stan. Otada je Ljudevit boravio u društvu najuglednijih avarskih sinova, s kojima se vježbao u trčanju, jahanju, plivanju i ostalim vještinama. Tek kad bi pala večer, osamio bi se Ljudevit sa svećenikom Pavlom, da primi njegove pouke i da ga izvijesti, što je doživio i naučio preko dana među Avarima.

»Na sve ću se priučiti,« tužio se Ljudevit, »samo jedno ne mogu podnijeti: što se oni prema meni tako ponašaju, kao da sam njihov rob i ja i cio moj narod.«

»Budi ustvrpljiv!« smirivao ga svećenik. »Moraš to podnositi još koji mjesec, možda i koju godinu. Ti vidiš, da Avara imade sve manje, a našeg naroda sve više. Hrvati su Avarima robovali često samo zato, jer ih nisu poznavali. Ti treba da ih izbliza upoznaš i proučiš, pa kad dođe čas, da možeš smjelo zavitlati mačem i rasjeći veze, kojima su oni povezali našu kneževinu.«

Tako je Pavao smirivao Ljudevita otvarajući pred njim pomalo knjigu života i pripravljajući ga na veliku zadaću, koju mu je namijenila kneževska čast u Hrvatskoj. Uz to se svećenik potajno u duši veselio gledajući, kako se u mladom Ljudevitu divno razvijaju duševne i tjelesne sposobnosti, te je Ljudevit u dvije godine nadvisio sve svoje avarske vršnjake.

To umalo da ga nije upropastilo. Prigodom neke konjske utrke, koju su mladići priredili, došao je na metu prvi Ljudevit, a iza njega Areb, haganov sin, premda je ovaj imao najboljega konja. Areb je pobjesnio i tražio od drugova, da njega priznaju pobjednikom, jer je Ljudevit avarski rob, te se ne može natjecati s Avarom. I Ljudevit je bio nagle naravi te je oštrim riječima i uvredama napao Areba, a ovaj nanišani na Ljudevita oštro koplje. Ljudevit odbije koplje i lako rani Areba. Dok su ostali mladići nosili ranjenog Are-

ba k ocu, dotle sjedne na konja i Pavao te bojeći se za život mladoga kneza pojuri s Ljudevitom na konjima protivnim smjerom od haganova sjedišta. U kasnu noć preplivaju Savu i sakriju se među prijateljskim Slavenima. Napokon bježeći stignu na dvor kneza Vojnomira, koji se veoma obradovao, što mu se vratio sin.

Baš u to vrijeme g. 791. spremao se franački vladar Karlo, da udari na Avare i uništi ostatke njihove nekadanje vlasti u Panoniji. Pozvao je i hrvatskoga kneza Vojnomira, da se pridruži. Knez je znao, što to znači: da će odsad morati priznati franačku vrhovnu vlast.

»Sam Bog je, slava mu i hvala, udesio, da si mi se, sine, u pravi čas vratio kući,« rekao je knez, kad je iste večeri nakon Ljudevitova i Pavlova povratka sjedio s njima u razgovoru. »Jer da su Franci udarili na Avare, dok si ti još bio kod Avara, hagan bi me mogao prisiliti, da se borim na avarskoj strani protiv Franaka, a kad to ne bih htio, tko zna, što bi s tobom bilo. Ovako sam sad slobodan u svojoj odluci. Franački vladar me zove na svoju stranu . . .«

»Nemoj, oče, ni na avarsku ni na franačku stranu, nego držmo mi samo svoju hrvatsku stranu!« vatreno će mladi knežević Ljudevit.

»E, moj sinko,« knez će, »kad bi to bilo tako jednostavno, kako ti to misliš! Franačka je vlast danas najjača vlast u Evropi. A male države, ako ne će s njome milom, osjetit će njihovu silu.«

»Ali mi ćemo se Hrvati od svake sile braniti!« žestio se knežević.

»Polako, sinko!« mirio je otac sina. »Ako unaprijed znaš, da je sila jača, pametnije je, da joj se uludo ne opireš, nego da mirnim načinom izađeš s njom nekako na kraj. Svi narodi zapadno od nas priznaju franačku vrhovnu vlast, i bojim se, da ćemo morati i mi . . .«

»Samo dok ja budem knez! . . .« žestio se i dalje Ljudevit.

Žestio se on i onda, kad je nekoliko godina kasnije, izakako su Franci posve satrli Avare, knez Vojnomir doista mjesto avarske vrhovne vlasti priznao vrhovnu vlast franačkog vladara Karla.

»Vidiš, kako Dalmatinska Hrvatska ne će da se podloži franačkom vladaru!« spočitavajući je Ljudevit rekao svom ocu. »Trebao si se složiti s njihovim knezom, pa da se svi Hrvati opremo Francima.«

Knez Vojnomir je zamišljeno gledao svog sina, pa će mu mirno:

»Ne daj, Bože, da baš ti, sinko, doživiš s takvim svojim zamislima ljutih razočaranja!«

A kad je franački vladar Karlo g. 800. bio okrunjen za rimskog cara te kad je iza toga, jer je bizantska vlast bila od franačke potisnuta, i Višeslav, knez Dalmatinske Hrvatske, priznao vrhovništvo franačkog cara, rekao je knez Vojnomir svom sinu Ljudevitu:

»Eto vidiš, sine, kako male države, kad velike jedna drugu potiskuju, moraju hoćeš-nećeš na onu stranu, koja je jača . . .«

Tih očevih riječi sjećao se Ljudevit, kad je nakon očeve smrti stupio na čelo kneževine Panonske Hrvatske, a osobito kad se iza g. 614. našao zajedno s Bornom, knezom Dalmatinske Hrvatske, sinom kneza Višeslava, u franačkoj prijestolnici Padebornu, kamo su oba hrvatska kneza došla, da se poklone novom franačkom caru Ludoviku Pobožnom.

»Tvoj će otac knez Višeslav ostati uvijek spominjan u hrvatskom narodu,« rekao je tu Ljudevit Borni.

»Da, ako bude sačuvana krstionica*, na kojoj je uklesano njegovo ime za vječni spomen, kako su se pod njegovom vladom konačno pokrstili svi Hrvati Dalmatinske Hrvatske,« potvrdi knez Borna.

»Bio je on po svojoj odanosti prema Crkvi zaista dostojan nasljednik kneza Borka, koji je sklopio vječni savez hrvatskog naroda s rimskim Papom,« Ljudevit će. »Ali bio je i velik branitelj hrvatske slobode pobijedivši Franke g. 799. kod Trsata . . .«

---

* Ta je krstionica kneza Višeslava do danas sačuvana u Veneciji u Italiji.

»A šta je to vrijedilo, kad je poslije ipak ispalo drukčije!« reče Borna. »Nama je na jugu potreban franački oslon protiv Bizanta, koji drži u svojim rukama dalmatinske gradove i neke otoke.«

Na te je riječi kneza Borne knez Ljudevit zašutio. Vrlo nemilo ga se dojmilo, kad je vidio, kako se knez Borna mnogo više oduševljava za prijateljstvo s Francima, nego što je to politička nužda tražila.

*

Iz Bugarske se vraćao Papin poslanik Ivan, te ga je put vodio kroz Posavsku Hrvatsku. Zaustavio se na dvoru kneza Ljudevita u Sisku, gradu, koji je još u rimsko doba postao kršćansko središte za krajeve između Save i Drave te je već po prilici dvjesta godina nakon Kristove smrti postao i biskupsko sjedište. Tu se i sad Papin poslanik sjetio sisačkog biskupa mučenika sv. Kvirina i njegovoj svetoj zaštiti preporučio ove krajeve, koji su već tako davno posebno dragi Crkvi.

Papinskom poslaniku bilo je drago, kad je doznao od svećenika Pavla, nekadanjeg odgojitelja kneza Ljudevita i kasnijeg njegova kancelara, kako je hrvatski knez Ljudevit uzorno kršćanski proživio mladost među poganskim Avarima i kako učvršćuje katoličku vjeru u svojoj kneževini, otkako on njome upravlja. No doznao je i to, kako Hrvati dolaze u sve teže prilike, jer Franci hoće da skuče što više hrvatsku slobodu, a knez Ljudevit, iako silom prilika priznaje franačko vrhovništvo, svom odlučnošću odbija svaki franački pokušaj na štetu hrvatske slobode.

Kad je papinski poslanik Ivan o tom poveo riječ i s knezom Ljudevitom, reče mu knez:

»Mi smo Hrvati kršćani i Franci su kršćani. Kao pravi kršćani mi ničije ne diramo. A eto Franci ne će da se drže tog kršćanskog načela, nego nam žele oteti našu slobodu, koja je svakom narodu sveta. Zato te molim, poslaniče Namjesnika Isusova, iznesi Svetom Ocu naše nevolje. Podsjeti ga, da se mi vjerno držimo ugovora, sklopljenog prije 135 godina s Papom sv. Agatonom, da ne ćemo ni na koga navaljivati, i da se čvrsto uzdamo u pomoć sv. Petra i njegovih nasljednika, da će nas braniti od svačijeg tuđeg napadaja.«

»Hoću, reći ću Svetom Ocu, čim se vratim u Rim,« odgovori papinski poslanik. »I budi uvjeren, da će Njegova Svetost posredovati kod franačkog cara u korist vas Hrvata, koji ste Svetom Ocu nada sve dragi . . .«

Tadanji Papa Lav III. (795. do 816.) doista je molio franačkog cara Ludovika, da ne dira u Hrvate. Isprva se činilo, da su Franci zaista poslušali Papu. Ali kad je Papa Lav III. godine 816. umro, vratila se pređašnja franačka nasrtljivost. Sad je sam knez Ljudevit molio franačkog cara, da obuzda svoju vojsku, koja se zaletala u Hrvatsku, a napose da ukroti obijesnog furlanskog margrofa Kodalaha. No kad je Ljudevit vidio, da tu ne koriste ni njegove molbe ni posredovanje Papino za mir među kršćanskim vladarima, tada se spremio na otpor. Poput planinskog orla zaposjeo je on visine gora, pokraj kojih su Franci morali proći u Hrvatsku, utvrdio je pojedine tvrđave i čekao s golom sabljom obijesnoga margrofa, koji je od cara dobio nalog, da ukroti Ljudevita. Između svojih vojnika izabere Ljudevit tisuću najsmjelijih momaka, koji su poput vjetra navaljivali na Franke i odmah se zatim povlačili u visoka skrovišta. Tako Ljudevit nije zamarao svu svoju vojsku, a Franke je izmorio do iznemoglosti, jer njihovi teški konji nisu mogli slijediti male posavske konjiće po brdskim vrletima. Sad s ove a sad s one strane navaljivao je Ljudevit, pa se opet sakrio. Bila je to bojna vještina, koju je naučio među Avarima, i ta je uništila cijelu franačku vojsku. Sam Kodalah izgubio je život u toj vojni, a s njime i velik broj uglednih Franaka.

Posavska Hrvatska stupila je tom borbom prvi put pred cijelom Evropom na branik slobode malih naroda, a ime hrvatskoga kneza Ljudevita izgovaralo se s poštovanjem po svim državama. Franački car Ludovik nije mogao podnijeti sramotu, da bude pobijeđen u Hrvatskoj, nego je slao nove vojske protiv Ljudevita, koji se i dalje junački branio. Kad su mu prijatelji savjetovali, da se nagodi s Francima, Ljudevit je odgovarao:

»Hoću slobodu! Dosta je naš narod robovao tuđinu. Kad dijete odraste, ne vodi ga ni majka niti itko, nego sam stupa po svijetu. I Hrvati su odrasli u svom domu i ne trebaju ničije pomoći.«

Kad se vidjelo, da Franci ne mogu pokoriti Posavsku Hrvatsku, pobune se protiv Franaka i Slovenci, koji su stenjali pod franačkim jarmom, te se i oni pridruže Ljudevitu, a pridruže mu se i neka srpska plemena i pojedini župani iz Bosne, te on postade vladar velike države, pravi neokrunjeni kralj Hrvata. Franci su protiv njega podigli devet vojni, ali ga nikada nisu pobijedili. Dogodilo se, da su ga napale tri vojske sa tri strane, no on se ipak održao nepobijeđen. Tada je Ljudevit bio na vrhuncu svoje slave i samo mu je manjkala kraljevska kruna, pa da stupi u red najvećih vladara svojega doba.

Hrvatske rijeke bile su pune franačke krvi, a doline napunile su se mrtvih franačkih tjelesa, ali Franci nisu mirovali. Gdjegod su mogli, pustošili su i haračili Ljudevitovu kneževinu, palili polja i šume, ubijali djecu i starce. Tako je i knez Ljudevit vidio, da dugo više ne će moći izdržati protiv franačke sile. A kao da mu se mač zario u srce, kad je doživio, da se i dalmatinski knez Borna digao zajedno s Francima protiv njega te udario ravno prema njegovoj prijestolnici Sisku. Ljudevit je doduše vojsku kneza Borne potukao, ali kod tog se sjetio, kako je nekad njegov otac Vojnomir bio popustljiv prema Francima, a Bornin otac Višeslav nepopustljiv, a sad su eto sinovi zamijenili uloge i još idu zbog tuđina jedan na drugoga.

Kad je deseta franačka vojska u kolovozu 822. udarila na Posavsku Hrvatsku, knez Ljudevit morade pobjeći u Srbiju. Ali Franci se pošto-poto htjedoše riješiti tako opasnog protivnika, koji im je zadao toliko jada. Predobiše i srpskog kneza proti Ljudevitu, koji onda pobježe u Dalmatinsku Hrvatsku. Tu ga Ljudemisl, ujak kneza Borne, podmićen od Franaka ubije godine 823.

Tako je ugasnula zvijezda, koja je bila zasjala u gornjoj Hrvatskoj upravo kraljevskim sjajem još sto godina prije kralja Tomislava.

DVA BRATA – DVA APOSTOLA

»U počecima kulturne povijesti svih Slavena, dakle i Hrvata, imaju veliku ulogu sveta braća Konstantin (Ćiril) i Metodije . . .«

Dr Šišić: Povijest Hrvata.

Tamo, gdje danas žive Česi i Slovaci, nastala je oko godine 836. prostrana slavenska država, koja se prozvala Velika Moravska. Njene granice sezale su na jugu sve do naših hrvatskih krajeva. Prvi knez Velike Moravske bio je Mojmir, kojega je g. 846. naslijedio knez Rastislav. U to vrijeme Slaveni u toj državi još nisu bili svi pokršteni, pa su kršćanstvo tu dolazili širiti njemački svećenici. No s kršćanstvom širili su među Slavene i svoj jezik i utjecaj sveje vlasti. Knez Rastislav nije bio protivnik kršćanske vjere, ali kad je vidio, da Nijemci s vjerom unose i tuđinski duh, odluči zamoliti Papu, da u njegovu državu pošalje kršćanske vjerovjesnike, koji će slavenskim jezikom širiti katoličku vjeru. No Papa nije tada još imao u Rimu slavenskih vjerovjesnika, pa se knez Rastislav onda s istom molbom obratio na Carigrad.

I tako godine 863. pođoše izaslanici kneza Rastislava u Carigrad baš u one nesretne dane, kad je započeo raskol između istočne i zapadne Crkve. Carigradski naime biskup i patrijarha Focije nije htio više biti podvrgnut rimskom Papi, nego je tvrdio, da Papa mora biti biskup onoga grada, u kojemu je carska prijestolnica. Tražio je dakle za sebe i za svoje nasljednike svu onu vlast na Istoku, koju Papa imade na Zapadu. Tako se najprije rimska država podijelila na istočnu i zapadnu polovicu, a sada je tu diobu provodio Focije i u stvarima vjere. Dakako da su se tome protivili mnogi sveti i učeni kršćani na Istoku, jer su znali, da to mora dovesti s vremenom i do dvije vjere.

Moravski izaslanici međutim bili su ipak svečano primljeni od cara Mihajla. Tu je bio i carigradski patrijarha Focije, a bila su tu i dva redovnika glaso-

vitoga samostana u Olimpu: dva rođena brata Metodije i Konstantin zvan Ćiril, a radi velike njegove učenosti zvali su ga i folozof. Moravski izaslanici duboko se pokloniše pred carem te iznesoše svoju molbu.

»Nas šalje Rastislav, knez moravskih Slavena, i moli, da mu Mihajlo, najmoćniji među carevima, pošalje slavenske vjerovjesnike, koji će narod naš krstiti i učiti Isusovu vjeru.«

»Zar vi još niste kršteni?« upita car.

»Naše su glave polivene krsnom vodom i duše pripadaju Isusu, ali tko je taj Krist, mi zapravo ne znamo. Jer u vjeri nas podučavaju Nijemci, koje mi ne razumijemo, a niti oni nas. Što o Bogu znamo, to smo naučili od naših poganskih djedova. A Nijemce ne razumijemo i njihove biskupe ne priznajemo.«

»A nama javiše,« uplete se lukavo car Mihajlo, »da su vašega kneza Rastislava upravo Nijemci proglasili knezom.«

»Jest, svijetli care,« odgovori razborito Svetovid, najstariji poslanik moravski. »Prije sedamnaest godina odveo je njemački car Ludovik u ropstvo našega kneza Mojmira i postavio moravskim knezom Rastislava, ali on nije stranac nego krv naše krvi. Polja i šume Velike Moravske uzdišu, noći naše i dani puni su jecaja, jer nas odviše stišće zagrljaj moćnoga Nijemca, a Rastislav je čuo naše jecaje, on je razumio naše uzdahe. Rastislav želi osušiti suze svojega naroda, pa se zato i obraća moćnom caru Istoka, koji živi u prijateljstvu s našom slavenskom braćom u južnim stranama . . .«

»Da živi Rastislav! Dobro je govorio poslanik!« čulo se sa svih strana.

»Dobro si govorio. Molba kneza Rastislava našla je odjeka u našim srcima,« odgovorio je car očito razdragan. »A koga da im pošaljemo?« obrati se car patrijarhi Fociju, koji je također kod toga razgovora tu bio. A patrijarha odgovori:

»Na tako odgovornu službu možemo poslati samo učene i svete muževe, koji su se već iskazali u borbi. Mi imademo dvojicu, koji su radili uspješno među poganima i krivovjercima. Dva su to brata rodom iz Soluna, oba jednako sveta i učena!«

»Zar Meditodija i Ćirila?« čudio se car i nehotice se okrenuo skromnim redovnicima, koji su stajali podalje šuteći i oborivši glave, jer su sada na njih svi upravili poglede.

Ali patrijarha Focije nije popuštao. Konstantin i Metodije uživali su velik ugled, pa su mogli biti od štete njegovu nastojanju, da provede, što je naumio: da istočnu Crkvu odijeli od Pape, pa da on carigradski patrijarha sam bude njen vrhovni poglavar. Znao je on, da su Konstantin-Ćiril i Metod vjerni Papi, zato ih se htio riješiti. A da to postigne rekao je:

»Oni su iz Soluna, gdje su naučili slavenski govor. A Konstantin je već bio i upravitelj slavenske pokrajine. Oni su najzgodniji, da odu Slavenima u Veliku Moravsku . . .«

»Ako je slobodno, svijetli care, dozvoli, da se i mi pridružimo prijedlogu,« rekoše poslanici. »I mi smo o Ćirilu i Metodu mnogo dobra čuli putujući tvojom državom.«

»A vi,« okrene se car, »što vi na to, Metode i Konstantine? Da li ste pripravni ostaviti samotne sobice redovničke i poći u Moravsku?«

Ponuda je bila tako nenadana, da su se braća uzrujala i zažarila, premda su bili zreli muževi. Stariji je prepustio pogledom odluku mlađemu. A Konstintin je odgovorio:

»Radi Krista pošli bismo na kraj svijeta. Samo ne možemo vašu djecu poučavati slavenskim pismom, kad vi nemate svojega pisma i svojih knjiga, a tuđe jezike zabacujete.«

Bio je to opravdan prigovor. Slaveni nisu imali još svojega pisma, a kamo li svojih knjiga. No uto Svetovid pristupi Konstantinu te ga zamoli:

»Učeni Božji čovječe! Ne odbij našu molbu. Ako nemamo slavenskoga pisma, ti nam ga daj i prenesi riječ Isusovu u naš jezik. Milijuni Slavena te mole sa mnom, koji klečim pred tobom.« I prije nego li se Kon-

stantin snašao, kleknuo je Svetovid pred njega i ljubio mu posvećenu desnicu.

»Ustani, časni poslaniče!« reče Konstantin. »U ime Isusovo moliš, pa te ne mogu odbiti, samo ne znam, hoću li moći izvršiti veliko djelo, koje od mene tražite.« Tada se pokloni pred carem: »Molim, carsko Veličanstvo, nekoliko dana vremena. Ja i brat vraćamo se u samostan, da postom i molitvom izmolimo pomoć Duha Svetoga prije, nego li uzmognemo dati konačan odgovor.«

»Bogu hvala!« odahne car. »Molit ćemo i mi. I vi, dragi poslanici, molite, da Gospod progovori preko ovih ljudi vašem narodu.«

Kad su poslanici kneza Rastislava izašli iz carskog dvora i opet ostali sami, upita Svetovid:

»Braćo, što vam se čini?«

»Naišli smo na Božje ljude,« odgovore ostali.

»Da,« rekao je Svetovid. »Nisu nam uzalud pripovijedali putem o svetosti i učenosti ove braće. Oni će Slavene privoditi Bogu i prosvijetljenosti. Oni će nam otvoriti oči. Po njima ćemo upoznati, kako je divan Bog i kako je velik naš rod. Tada neka se dignu Avari ili Huni, neka na nas navali kojagod sila, mi ćemo ih dočekati, a Bog će biti s nama!«

Za tjedan dana pozvani su poslanici kneza Rastislava pred cara Mihajla, koji im je radosno saopćio, da je Konstantin složio slavensku azbuku ili abecedu te će uz pomoć brata Metodija pretočiti Sveto Pismo u slavenski govor. Tada će obojica poći s njima u zemlju Moravsku.

Poslanici su od uzbuđenja proplakali i ponavljali:

»To su sveci, to su sveci!«

A Svetovid ih je ispravio:

»Nesamo sveci, nego će to biti i apostoli, apostoli svih Slavena...«

BADNJAK

»Ćiril i Metod se zadržaše duže vremena kod panonskoga kneza Kocelja u Blatnom Gradu, koji postade njihovim oduševljenim pristašom...«

Dr. Šišić: Povijest Hrvata, str. 370.

Godine 867. baš na sam Badnjak sazvao je Kocelj, knez panonskih Hrvata, slavenske plemiće i vitezove sve tamo do Save na veliki zimski lov. Lov je priređen na Blatnom jezeru, uz koje se nalazio čvrsti kneževski grad. Cijela okolica bila je pokrivena gustim naslagama snijega, ali kako je mjestimično izvor-voda pritjecala u Blatno jezero, bilo je ono tu i tamo bez leda, pa su na tu živu vodu dolazile mnoge krznate i pernate životinje. Bila je dakle izvrsna prilika za zimske lovove.

Dok je knez Kocelj s mnogobrojnom pratnjom i uglednim gostima u ranu zoru krenuo u lov, dotle je njegova žena kneginja Ljudmila pripravljala sa služavkama topla jela, prostirala sobe i ležaje, te udešavala zimsku palaču za večernju svečanost Badnjaka. Ljudmila je bila kršćanka iz uglednoga kneževskog roda čak iz Posavske Hrvatske, a roditelji su je mladu udali za moćnoga Kocelja, koji je još uvijek bio poganin, te je slavio kao glavnog boga Peruna, a uz njega Svaroga, Ladu, Ljelju i mnoge druge bogove poganskih Slavena. Tako je i večeras odlučio najsvečanije proslaviti Badnjak prema poganskom shvaćanju: pobjedu boga svijetla nad bogom tmine. Kocelj nije branio svojoj ženi, da bude kršćanka, ali djecu svoju Mislava i Časlava nije dao krstiti.

Pred veče dotrči služavka kneginji u sobu i najavi joj strane goste.

»Zar se već vraćaju iz lova?« upita kneginja.

»Ne, ovi nisu od onih iz lova, ove ja ne poznam,« kazala je djevojka. »Rekoše mi, da su došli iz sjevernih strana i da ih najavim gospodinu knezu.«

»Dobro, neka uđu, a ti im pripravi topli napitak!« Kneginja se silno razveselila i iznenadila došljaci-

ma. Gosti su bili ugledni katolički vjerovjesnici: braća Ćiril i Metod. Doputovali su čak iz Moravske. Gospoda slavenski velikaši dali su im dvoje saonice i sigurnu pratnju do slijedećega kneza. Glas o njihovoj pobožnosti i o radu oko pokrštenja moravskih Slavena dopro je u zadnju slavensku potleušicu, pa nije čudo, što je Ljudmila zaplakala od radosti primivši časne muževe.

»Blago mojoj duši!« klicala je ona radosno. »Moj muž neka slavi Badnjak, a ja ću čekati Božić, kakvome se nisam nadala.«

Odmah je podvorila goste i poslala glasnika, da javi knezu, kako su dobili ugledne i daleke goste. Knez Kocelj — premda je bio poganin — razveselio se također znamenitim slavenskim muževima, pa se požurio iz lova, da pozdravi došljake.

»Mi ti nosimo pozdrave od Rastislava, kneza moravskih Slavena, koji ti želi svako dobro.« Pozdravila su sveta braća Kocelja, iza kako su mu se poklonili i s njime se rukovali.

»Čuo sam za junaštvo vašeg moćnog Rastislava, pa mu srdačno uzvratite od mene pozdrave, kad se budete nazad vratili,« kazao je Kocelj.

Mlađi Ćiril odgovori smješeći se:

»O to ne će skoro biti. Mi putujemo protivnim smjerom — čak do Rima, pa molimo od tebe ispraćaj do Posavske Hrvatske.«

Kocelju je kao poganinu bilo očito neugodno govoriti o Rimu, te je pozvao goste na večeru govoreći:

»Ostanite kod mene, koliko vas volja. A dokle se prostire moja kneževina, čuvat će vas na putu moj mač i pratiti moji ljudi.«

Večera je bila kneževska. Jela su bila ukusno načinjena od divljači i od riba, a slatka je medovina stajala na stolu u pozlaćenim posudama. U po večere ustane knez Kocelj te pozdravi sve goste. Tada nastavi:

»Pozdravljam napokon naš slavenski Badnjak. Bog svijetla borio se sve do ovih dana s bogom tmine, a danas se on istrgnuo iz mreža tame, te će odsada postati svaki dan sve jači i svjetliji. Pomozimo u toj borbi i mi

boga svijetla!« Kocelj je digao uvis ruku, i dok su njegovi gosti pozdravili svetkovinu bučeći: »Slava Badnjaku! Živio bog svijetla!« dotle su sluge bacili na ognjište veliku kladu. Klada je bila krupna i dugačka, te se i sama zvala »badnjak«, jer je imala gorjeti svu badnju noć. Pred kućom kneževom zasjaše također suhe visoko usađene baklje, a tada se zasjaše i krijesovi i pred siromašnim kućicama i po okolišnjim zaseocima. Sva poganska naselja zasjala su se žarkim crvenim sjajem.

Metod ustane i zahvali knezu na gostoprimstvu i na pozdravu. Govorio je o velikoj borbi, koju mlado slavenstvo na sjeveru vrši u obrani protiv Nijemaca, nazdravljao je junaštvu hrvatskih knezova i zaželio je, da se svi Slaveni nađu složni i u kršćanskoj vjeri.

»Poganstvo je slika boga tmine, a kršćanstvo nam daje boga svijetla — Krista Gospodina,« govorio je Metod. »Upravo sutra slavimo Kristovo porođenje. Moravska je već sva Isusova, Dalmacija s Hrvatskom isto tako, a sada je na redu Panonija.«

Knez Kocelj kao da se želio ispričati radi večerašnje poganske proslave, te reče:

»Mi nismo, ugledna gospodo, protiv kršćanskog Isusa, o kojemu smo mnogo lijepa slušali, ali mi ne primamo kršćanstvo zato, jer bi Nijemci protegli na naše krajeve vlast svojih biskupa, a to ne ćemo.«

Nato ustade mladi Ćiril te odvrati knezu:

»Isus je, kako znate, poslao najstarijeg apostola svetoga Petra u Rim, da odanle po cijeloj Evropi proširi kršćanstvo. Evropski narodi, koji su bili jači od Slavena, to jest Rimljani, Iliri, Gali, pa došljaci Avari i Huni propali su odreda, jer se nisu poklonili Isusu. Evropa po želji Isusa, Boga živoga, mora biti kršćanska. A što pojedini njemački velikaši žele u ime kršćanstva protegnuti svoju vlast i na Slavene, to je nepravda, kojoj će biti uskoro kraj. To vam jamčimo mi i ove svete knjige slavenske, koje smo ponijeli u Rim, da ih Sveti Otac Papa odobri i blagoslovi. Tada ćemo slaviti Boga u slavenskom jeziku te osim Isusa i Pape ne ćemo priznavati ničije vlasti nad sobom u stvarima vjere.«

Ćiril je govorio zanosno. Svi su ga najpozornije slušali. Samo ga Kocelj upita:

»Vi se dakle nadate, da će vam Papa odobriti slavenske knjige i službu Božju u našem jeziku?«

»Mi smo o tom uvjereni, jer smo svete obrede preveli u slavenski jezik i ispisali smo evanđelja slavenskim pismenima,« odgovori Konstantin i izvadi iz sanduka veliku knjigu uvezanu u krasnu kožu, a krajevi su joj bili srebrom ukrašeni. U najvećoj tišini stade im čitati sveto evanđelje na slavenskom jeziku. Čitao je najprije o tvrdokornim Židovima u Betlehemu, koji nisu svete putnike primili na konak, pa se Isus morao roditi u štalici. Nastavio je o poklonu anđela i svetih pastira, o krvoločnom Herodu i bijegu u Egipat. Tada se začu jecaj. Zaplače Ljudmila i zagrlivši muža reče:

»Jesi li čuo, jesi li čuo? To je naš jezik, to je moja vjera, to je vjera Isusova!«

Prvi put u životu slušao je Kocelj i njegovi gosti, kako netko čita iz slavenske knjige. Njih nije plašila zveka oružja, niti ih je ganula suza neprijatelja, ali sad je te tvrde ratnike ganula do srca pojava slavenske knjige. Brisali su suze, ljubili su sjajne korice i bijele ruke kršćanskih svećenika, koje su tu knjigu ispisale.

Ljudmila je privela časnim svećenicima svoje sinove malog Časlava, a zatim i starijega Mislava, da se dotaknu slavenske svetinje. Tada sveti Ćiril opazi da je knežev prvijenac kljast u desnu ruku, i kao po nekom nadahnuću privede Mislava do kovčega, u kojemu su nosili mučeničke kosti svetoga Pape Klementa u Rim, te ga blagoslovi:

»U ime Isusovo neka je blagoslovljeno ovo dijete i po zagovoru sv. Klementa neka se izliječi njegova desnica.«

Dijete poljubi svete moći i zagrlivši ih bolesnom desnicom, osjeti u zgrčenoj ruci krepčinu. Najedamput podiže nemoćnom rukom cijeli kovčeg. Suha ruka dobila je u trenu potpunu snagu.

»Čudo, čudo!« klicali su prisutni.

»Hvala Ti, Isuse!« plakala je presretna kneginja zagrlivši sina.

Sada se i knez Kocelj prignuo svetim moćima te ih je poljubio u radosnom ganuću, a tada reče:

»U sretan čas ušli ste, časni svećenici, u moj dom Po našim suzama sudite, kako je na nas djelovala riječ Božja i ovo čudo. Ako bude Slavenima milostiv i Papa, kako je večeras Isus nad nama iskazao svoju milost, tada ne ćemo krzmati: sagnut ćemo svoje glave i zamoliti sveti krst. Jeli tako, braćo?«

»Tako nam časnog imena!« zakleše se plemići.

»A sada,« okrene se Kocelj Ljudmili, »nakon ovog čuda nad našim prvijencem ti zapovijedi, ako treba, utrnuti svijetla u čast mojih bogova!«

»Kako odrede moji svećenici,« reče Ljudmila.

»Ne treba ih trnuti,« kaza Ćiril. »Neka slobodno po cijeloj slavenskoj zemlji i dalje gore svijetla, samo neka to ne bude više svijetlo u čast poganskih bogova, nego Boga živoga, koji kaza: Ja sam svijetlo svijeta . . .«

»Amen, Amen!« završi Metod. »Gospodo knezovi! Iza Badnjaka dolazi Božić. Ponoć se bliži. Dođite s nama u kneginjine odaje, tamo ćemo otpjevati svetu Ponoćku na čast Bogu i na spas svih Slavena!«

I svi krenuše za njima.

*

Papa Hadrijan II. primio je s najvećim počastima Ćirila i Metoda te im je procesijom rimskih vjernika izašao ususret, kad je doznao, da nose sobom moći sv. Klementa, s kojima su putem učinili velika čudesa. A kad ih je nakon njihova dolaska u Rim saslušao, odobri njihov rad među Slavenima i potvrdi — bilo je to godine 868. — upotrebu slavenskoga jezika u bogoslužju među novopokrštenim Slavenima.

Nažalost se Ćiril i Metod nisu mogli dugo zajedno veseliti. Ćiril se smrtno razboli u Rimu i umre 14. veljače 869., te ga Metodije sahrani u crkvi svetoga Klementa, gdje su bile sahranjene i moći tog svetog Pape, što su ih njih dvojica donijeli u Vječni Grad.

Papa Hadrijan zaredi Metodija za biskupa i dade mu, da kao nadbiskup bude nad cijelom Panonijom i Moravskom. Kad je došlo vrijeme, da se nadbiskup Metod vrati u svoju novu biskupiju, kod oproštaja će Papa:

»Vraćajući se proći ćeš kroz hrvatske krajeve. Svrati se hrvatskom knezu Domagoju, dobrom i vjernom sinu svete Crkve, te i njemu i cijelom hrvatskom narodu odnesi moj blagoslov...« Časak zastane Papa u riječi te će u toplom zanosu: »Jest, već dva stoljeća prati Hrvatsku posebna zaštita sv. Petra i blagoslov njegovih nasljednika, te ona raste u veličini i slavi. I eto baš sada, kad je Carigrad uzdrmao jedinstvo Crkve, knez Domagoj je odlučno sačuvao vjernost Hrvatske Rimu. Zato neka bude posebnim načinom blagoslovljena draga Hrvatska i njen knez Domagoj, čije neka ime bude trajan simbol (znak) hrvatske vjernosti katoličkoj Crkvi i Namjesniku Kristovu. I ninskog biskupa, biskupa cijele Hrvatske, pozdravi i njemu prvome predaj svete glagoljske slavenske knjige, koje sam kao vrhovni poglavar Crkve odobrio.«

Kad je nadbiskup Metod na povratku iz Rima došao u Hrvatsku i izručio knezu Domagoju Papin blagoslov, knez se silno obradovao te je rekao, da će Hrvati uvijek ostati zahvalni sinovi katoličkog Rima.

Zadržavši se neko vrijeme u Hrvatskoj i predavši ninskom hrvatskom biskupu svete slavenske knjige, odobrene od Pape, otputuje Metod u Panoniju knezu Kocelju zaustavljajući se po velikaškim dvorovima i siromašnim potleušicama i pripovijedajući svuda o katoličkoj vjeri i o velikoj naklonosti rimskoga Pape prema Slavenima. Tada se pokrstio knez Kocelj i cijela njegova kneževina.

S dopuštenjem katoličkih svećenika ostao je i dalje među Slavenima običaj, da se na Badnjak pale krijesovi i da se velike klade bacaju na vatru, ali ne više zato, da pomognu tobože pobjedu poganskog boga svijetla nad bogom tmine, nego da počaste rođenje Sina Božjega, koji sebe nazva svijetlom, što »rasvjetljuje svakoga čovjeka, koji dolazi na ovaj svijet . . .«

NA STRAMPUTICI

»U borbi s Branimirom izgubi Zdeslav prijestolje, a s njim propade i posljednji pokušaj, da se Hrvati pridruže grčkoj crkvi i Bizantu...«

Dr. L. Katić: »Pregled hrvatske povijesti«, str. 33.

Jedva je Domagoj umro, već se po Dalmaciji pronosili sve češći glasovi: Neka nam bude knez Zdeslav. Hoćemo Zdeslava za kneza.

Zdeslav je u to vrijeme imao jedva dvadesetak godina. Mladost je proveo u Bizantu u školama i na dvoru, te je jedva poznavao Hrvatsku, a i ona njega. Bilo je stoga svima zagonetno, odakle da Zdeslav bude knez. Na to pitanje znao bi točno odgovoriti samo Bazilije, bizantinski car. On je još za života Domagojeva slao u Dalmaciju svoje poslanike, koji su obećanjima i darovima predobivali pristaše za plemenitoga Zdeslava, koji je bio sin slavnoga kneza Trpimira.

Tako je g. 878. doista bio knezom izabran mladi Zdeslav. On je sebi poveo iz Carigrada vjerne dvorane i odane savjetnike, a kancelarom (glavnim ministrom) i upraviteljem kneževskih poslova imenovao je učenoga svećenika Teodozija Dalmatinca.

Iz početka je Zdeslav često pozivao k sebi Teodozija te ga je ispitivao i cijele sate slušao.

»Da li ću ja moći podnijeti sve te vladarske brige, dobri Teodozije?« pitao je knez.

»Ako budeš razborit i ustrajan,« odgovarao je kancelar.

»Da mi je tvoja učenost!« uzdahnuo je knez.

»Moja učenost? Ona je doista i tvoja. Sve svoje znanje i iskustvo rado stavljam u tvoju službu. U svakoj dobroj stvari bit ću ti iskren savjetnik i pošten pomoćnik.«

»Da. Da mi nije tebe, Teodozije, ja bih se već bio pokajao, što sam na želju cara Bazilija preuzeo kneževsko žezlo. Moja desnica je preslaba, da ga sama nosi,« govorio je Zdeslav.

Obojica su ušutjeli. A onda će Zdeslav:

»Reci mi, Teodozije, po istini, zašto je car Bazilije želio, da baš ja budem knez Hrvata?«

»Na to sam i ja već više puta mislio,« odgovori Teodozije, »ali nisam siguran u svoje mišljenje. Držim, da je car računao na tvoju mladost i neiskustvo u političkim stvarima, pa želi po tebi zavladati Dalmacijom.«

»To ne će nikada biti!« ražesti se Zdeslav.

»A što ti je rekao car? Zašto je baš tebi ponudio kneževsku čast?« upita svećenik.

»Rekao mi je, da je bio veliki prijatelj s mojim ocem knezom Trpimirom i da ne može podnijeti šurovanje Domagojevo s Francima.«

»Dakle ipak borba za prevlast nad Dalmacijom! A što je tražio od tebe?« opet će Teodozije.

»Nikakve uvjete mi nije postavio.«

»Hvala Bogu, da je tako, jer ti je obraz čist. Ti si zakonito izabrani knez svoga naroda i sada treba, da se pokažeš dostojnim narodnog povjerenja.«

Kancelar Teodozije stane časak, a onda stavi ruku na srce, pa reče:

»Gle, kneže. Ovo srce između svih ljudi tebe najviše voli. Tvoj otac je mene otrgnuo od koza, pa me je poslao u Rim i učinio čovjekom Božjim. On je meni stavio na dušu tebe i sve tvoje posjede prije svoje smrti. Ja sam sve to sačuvao. A sada se radujem, što si postao prvi među Hrvatima. No nas dvojica ipak znademo, da se to dogodilo na poticaj i uz pomoć tuđinca cara Bazilija, koji nam nije iskreni prijatelj.«

»Po čemu to sudiš, Teodozije?« upita Zdeslav.

»Po tome,« Teodozije će, »što on još uvijek drži dalmatinske gradove u Primorju u svojoj vlasti, premda su oni nama potrebni kao pluća živom čovjeku. Ti gradovi bi već davno bili naši, da ih ne štiti moć bizantskih careva. Hrvati su pokazali veliku vještinu mornarsku, kad su amo provaljivali Arapi i Saraceni. Car to dobro znade, jer je znao već i moliti pomoć našega brodovlja, pa ipak pušta već 50 godina, neka u našem susjedstvu jača Venecija, a nama ne će da preda primorske gradove i otoke, da i mi možemo na moru ojačati. No bilo kako bilo, mi moramo te gradove imati, ako želimo Hrvatskoj dati slobodnog izlaza u široki svijet.«

Zdeslav je pozorno slušao umno razlaganje svojega kancelara, koji je nastavio:

»Car Bazilije predobio je Srbe i Bugare za se i povezao njihove duše uz istočnu Crkvu, koja se odcijepila od katoličke, pa je Sveti Otac Papa zove raskolničkom. Tko zna, možda car to isto, što je postigao kod Srba i Bugara, želi provesti i kod nas Hrvata, pa računa na tvoju neiskusnu mladost. Bizantskim carevima dobro dolazi to, što carigradski patrijarha želi prvenstvo u Crkvi kao neki drugi papa, jer bi tim svi putevi i vjerski i politički vodili u Carigrad. Ali u stvarima vjere nije naš vođa i učitelj Bizant (Carigrad), nego *Isus, koji je poglavarom Crkve postavio Petra, biskupa rimskog.*«

Tako je Teodozije ozbiljno nastojao svoga kneza i učenika upoznati s namjerama bizantske politike.

No Zdeslav je imao i druge učitelje, koji su dolazili na njegov dvor iz Bizanta (Carigrada), te su nastojali, da Zdeslava upletu u nevidljive mreže, koje je Bizant pleo preko cijeloga Balkana. Kao meka za Hrvate imali su Bizantu poslužiti latinski gradovi na dalmatinskoj obali. U te su se gradove Rimljani kod dolaska Hrvata u Dalmaciju povukli, da se uklone pred Hrvatima, koji su u njihovim očima bili »divlji barbari«. No kako Italija nije mogla braniti ni sama sebe, stavili su se ti gradovi pod zaštitu Bizanta, te su caru davali godišnji danak. Kad su Pape ustanovili za Hrvate biskupiju u Ninu, koja nije potpadala pod latinskog nadbiskupa u Splitu, tada su se latinski gradovi iz prkosa priklonili carigradskom patrijarhi.

Bazilijevi savjetnici namisliše dakle Hrvate i Zdeslava predobiti za se pomoću latinskih gradova. Ali najprije je trebalo iz kneževe blizine ukloniti razboritoga Teodozija, koji je smetao njihovim namjerama. Prilika se nadala uskoro. Baš je ninski biskup umro, pa Zdeslav pozva k sebi Teodozija i reče mu:

»Dragi Teodozije! Ja sam primio molbe od velikog broja naših svećenika i vjernoga puka, da tebe otpustim iz svoje službe, jer te oni žele izabrati za ninskog biskupa. Teška se srca opraštam od tebe...«

»Mene žele izabrati za biskupa, a da me nisu ni pitali?« iznenadi se Teodozije i lice mu se promijeni. Tada se približi knezu i pogleda mu u oči: »A nije li to želja Latina i Grka, koji bi radije željeli, da postanem i biskup, samo da nisam uza te? Po kneževini se već duže govorka, da im ja jako smetam.«

Zdeslav se kao malo u neprilici uputi do stola, uzme zamotak s carskim pečatom i pruži mu ga:

»Evo čitaj,« reče, »pa ne ćeš uvijek sumnjičiti Bizant radi neiskrenosti. Za nas je ovo stvar sjajna.«

Teodozije stane čitati i što je dalje čitao, sve se više iznenađivao. Bila je to carska isprava, kojom se bizantinski car odriče dalmatinskih gradova u korist Hrvata. Ti će gradovi ubuduće plaćati godišnji danak dalmatinskom knezu, i to: Split 200 dukata, Zadar 110 Trogir, a Osor, Rab i Cres po 100 dukata... Duboko zamišljen smata Teodozije svitak te reče:

»Car Bazilije nije lud, da bi se odrekao bez protuusluge gradova i danka...«

Tada pristupi Zdeslavu i upita ga :

»A ti, kneže, što si ti njima obećao?«

»Obećao sam prijateljstvo Bizantu,« odvrati knez.

»Kakvo prijateljstvo? Političko ili vjersko?«

»Pa... i jedno i drugo...« izusti knez oklijevajući.

Čuvši to Teodozije baci ispravu na stol i reče:

»Sad mi je sve jasno. Teodozija treba maknuti, jer kao katolički svećenik ne bi htio potpisati vjersko jedinstvo s raskolnicima, a kao Hrvat ne bi mogao potpisati političko prijateljstvo s Bizantom, koji je g. 871. napao na hrvatske krajeve u ono vrijeme, dok su naše čete pod knezom Domagojem osvajale Bari od Arapa. Tako ne čine ni kršćani ni prijatelji. Kneže! Ti si gospodar svoje volje i ne moraš mene slušati, ali ja ti kao prijatelj i kao kancelar kneževine moram reći: Ne potpisuj ugovora s Bizantom. Plemstvo hrvatsko je kivno,

što si se ti s pomoću tuđina uspeo na kneževski prijesto, a i narod prigovara, što se oko tebe neprestano kupe Grci i Latini. T a j ć e u g o v o r b i t i p r o p a s t i l i z a H r v a t e i l i z a t e b e...«

Kneza uhvati srdžba na te Teodozijeve riječi, te umalo što nije planuo. Suzdržao se teškom mukom, a kad je kancelar otišao, smirio se te se duboko zamislio u njegove riječi . . .

Kad je Teodozije otišao u svoje odaje, otpremi hitni izvještaj Papi Ivanu VIII. i zamoli ga, da i on utječe na Zdeslava, neka ne potpisuje ugovora sa Bizantom. Sveti Otac je shvatio, kako bi velika šteta bila, da se taj junački hrvatski narod otkine od zapadne Evrope i da se prisloni uz Istok, te je Zdeslavu poslao odličnog poslanika svećenika Ivana, koji ga je zaklinjao »za ljubav Božju i svetih apostola Petra i Pavla«, da ne prekida veze s katoličkom Crkvom. No bilo je uzalud.

Zdeslav je pošao stramputicom: u ime Bijele Hrvatske priznao je zaštitnikom bizantskoga cara, a u ime kršćanske vjere podvrgao se carigradskom patrijarhi. Tako je za vrijeme kneza Zdeslava hrvatski narod dospio pod utjecaj carigradskog raskolništva . . .

No to nije dugo potrajalo. Zdeslav je vladao Hrvatskom samo dvije godine. Plemstvo, koje je nepovjerljivo gledalo na Zdeslavov izbor, diglo je protiv takve njegove nesretne politike bunu, i u toj buni pade Zdeslav ubijen od svojih protivnika.

*

Na čelu pokreta, koji se bio digao protiv nesretne narodne i vjerske politike kneza Zdeslava, bio je B r a n i m i r, sin ili rođak kneza Domagoja. Bio je to dobar, plemenit i katoličkoj vjeri svim srcem odani hrvatski velikaš. Premda je proveo ustanak proti knezu Zdeslavu, nije želio nikakvo zlo knezu, nego je samo išao za tim, da se Hrvatska sačuva od njegove naopake politike, te da se vrati i s vjerske stramputice, na koju ju je bio svojom politikom zaveo Zdeslav.

Jednoga dana javiše Branimirovi ustaše, da je knez Zdeslav ubijen.

»Što ste to, za Boga, učinili?!« uhvati se za glavu Branimir. »Zar ste baš morali oduzeti i život svome knezu?«

»Ne trebamo takvoga kneza, koji je i vjeru hrvatskog naroda prodavao za politiku! Ti si odsada naš knez!« govorili su ustaše.

»Živio novi hrvatski knez Branimir!« orilo se na sve strane.

A Branimir je — ne odobravajući nasilnu smrt kneza Zdeslava — teška srca prihvatio, da bude knez. Privolio je samo zato, da popravi ono političko i vjersko zlo, u koje je Zdeslav doveo Hrvatsku.

Čim je primio u svoje ruke kneževsku vlast, poništio je političke ugovore, kojima je Zdeslav povezao Hrvate s Bizantom, i odmah se u početku vladavine obratio Svetom Ocu Papi moleći, da se Hrvati opet mogu vratiti u krilo katoličke Crkve, s kojom ne žele nikada više prekinuti veze jedinstva i vjere.

Papa Ivan VIII. radostan primi Hrvatsku opet pod svoje okrilje i napisa knezu Branimiru očinski list, u kojemu ga nazivlje »predragim sinom« i javlja mu: »Kad smo na dan Uzašašća služili svetu misu na žrtveniku svetoga Petra, podigosmo ruke i blagoslovismo tebe i cio narod tvoj i tvoju zemlju...« Papa Ivan VIII. potvrdi tom zgodom sva prava ninske biskupije, a Teodozija postavi za biskupa.

Od toga dana nisu se Hrvati više nikada dijelili od Svete Stolice. Srbi i Bugari zadržali su jedinstvo s Carigradom, pa su ostali u istočnoj Crkvi, a Hrvati su vezali svoju sudbinu, kulturu i vjeru s katoličkom Crkvom i Zapadnom Evropom, te s tog puta nisu nikada više skrenuli na stramputicu.

HRVATSKA KRUNA

»Dragom sinu Tomislavu, kralju Hrvata...«

Iz pisma Pape Ivana X.

Hrvatska je na takvome mjestu Evrope, kuda je oduvijek morao prijeći svaki ratnički narod, koji je želio poći na bilo koju glavnu državu, a osobito ako se radilo o Carigradu ili Rimu. Tako su u vrijeme hrvatskoga kneza Tomislava došli iz Azije Madžari, turskotatarsko pleme, koje se nastanilo u Potisju i Podunavlju. Na brzim konjima spustili su se oni čak do Drave i poput kakva klina zabili se u današnjoj madžarskoj nizini, da po nesreći rastavili sjeverne Slavene od južnih. Kad su se Madžari htjeli zatrkati u Italiju, tada su naišli na snažan otpor Hrvata između Save i Drave. I namjesto da je ta najezda Hrvate oslabila i uništila, ona ih je ujedinila i ojačala, jer su panonski Hrvati priznali vlast Tomislava, kneza dalmatinske Hrvatske.

I na istoku jačao je sve više narod Bugara, a kad im je na čelo stupio odvažni vođa Simeon, tada je strahovao pred njima i sam Bizant. Carevi u Bizantu morali su Simeonu plaćati neko vrijeme danak, a on se samovoljno proglasio carem Bugara i Grka te navali i na Srbe, da ih kazni radi prijateljstva sa grčkim Bizantom. Simeon pregazi doista Srbiju, srpski velikaši pobjegoše u Bizant, a Zaharija, srpski knez, prebjegne u Hrvatsku i skloni se kod kralja Tomislava. Tako su Hrvati graničili Madžarima, Bugarima i Bizantom. Hrvatska kneževina brojila je tada oko 2 milijuna duša.

Ivan X., rimski Papa, posla knezu Tomislavu poslanika svećenika Ivana, da on provjeri ponovne tužbe, koje su stizale protiv Hrvata.

»Tuži te, svijetli kneže, bugarski car Simeon, da dižeš protiv njega vojsku i time kršiš ugovor, kojim su Hrvati obećali, da ne će napadati nijedan pokršteni narod,« reče Papin izaslanik kralju Tomislavu.

»Ja držim ugovor,« odgovori Tomislav, »ali Simeonove čete uzbunjuju cijeli Balkan. A meni ne brani mi-

rovni ugovor, da ne branim granice svoje kneževine. Simeon je cijelu Srbiju poškropio krvlju, a sada navaljuje i na granice Hrvatske tražeći tobože srpskoga kneza Zahariju. Mi smo Zahariju primili kao gosta i unesrećenog susjeda, pa ćemo dokazati Simeonu, kako Hrvat brani svojega gosta.«

»Dalmatinski se gradovi također tuže, da se Hrvati vladaju samovoljno na njihovim obalama i da sprječavaju njihovu trgovinu,« nastavi papin poslanik.

»To je stara pjesma o vuku, kojemu janje muti vodu,« odvrati hrvatski knez. »Dalmatinski gradovi bi htjeli, da im se Hrvati pokoravaju, te da oni budu gospodari i upravitelji, a Hrvati pokorni sluge, koji će služiti njihovoj slavi i bogatstvu. Mi smo dosta jaki na kopnu i na moru, pa ne trebamo njihove pomoći, a njihove uprave davno smo se otresli.«

No izaslanik Papin iznio je i treću optužbu:

»Svetom Ocu je veoma neugodno, što se i Bizant tuži na hrvatske primorce, koji smetaju slobodnoj plovidbi njegovih mornara na Jadranu.«

Tada Tomislav plane:

»Dakle i Bizant? I oni se tuže protiv Hrvata? A meni šalju poslanike, da sklopim s njima savez protiv Simeona, pa će mi odstupiti dalmatinske gradove. Uostalom neka o Bizantu izvijesti naš ninski b i s k u p G r g u r, kojemu je nedavno stigla ponuda iz Bizanta, da će postati nadbiskup, ako prekine veze s Rimom i prizna vlast carigradskog patrijarhe. Što će na to reći Sveti Otac?«

»Tako?« začudi se Papin poslanik. »Bizant je dakle ponovio dvoličnu ulogu. Pred nama diže tužbu protiv Hrvata, a vas nagovara na otpad od Rima...«

»Da, tako je to!« potvrdi Tomislav. »Iskaži, gospodine poslaniče, Svetom Ocu Papi našu pokornost i vjernost. Kad se Hrvati nisu odmetnuli od Svete Stolice u časovima, dok su bili slabi, a Bizant jak i snažan, ne će poći u vjerski raskol ni sada, kad nema naroda, kojemu bi se morao klanjati hrvatski knez. Mi ne ćemo

nikada zaboraviti ljubavi, koju je rimski Papa iskazivao našem narodu u teškim časovima i u prvim danima hrvatske samostalnosti. Hrvati ne napadaju kršćanske narode, ali su dosta jaki, da se obrane od Simeona, a pogotovu od Bizanta. A baš to i jest uzrok, što nas optužuju, jer nam sami ništa ne mogu naškoditi.«

Svećenik Ivan preslušao je Zahariju, srpskoga kneza, koji je pred Simeonovom osvetom pobjegao u Hrvatsku. Preslušao je i ninskog biskupa Grgura, koji se muževno zauzeo za kneza Tomislava i za Hrvate, koji iskreno vežu svoju budućnost uz Isusa i katoličku Crkvu. Napokon je saslušao i biskupe dalmatinskih gradova te je obećao knezu Tomislavu, da će podnijeti sve izvještaje u Rim.

U kasnu jesen godine 924. primio je biskup Grgur izvještaj iz Rima, da Sveti Otac šalje ponovno poslanstvo u Hrvatsku, koje će saopćiti odluku Svetog Oca hrvatskim velikašima. Sastanak Papinih izaslanika i hrvatskih velikaša bio je zakazan u biskupskom gradu Ninu. Tomislav i ostali velikaši bili su vidljivo uzrujani, kad su pred njih stupili izaslanici Papini. Sud Svetoga Oca bio je za njih odlučan. A taj sud je glasio:

»Ivan X., Papa svega kršćanstva, šalje hrvatskom biskupu, knezu, svećenicima, velikašima i svemu pravovjernom puku očinski blagoslov! Sveti Otac je proučio tužbe, koje su stigle u Rim protiv junačkoga naroda hrvatskog i predragog nam sina Tomislava, te ih je kao neosnovane zabacio. Ujedno je Sveti Otac odlučio, da na proljeće po svome poslaniku pošalje K R A L J E V S K U K R U N U vjernim Hrvatima i da Hrvatsku kneževinu proglasi kraljevinom...«

Odluka Svetog Oca bila je pročitana. U prvi čas nisu se hrvatski velikaši znali snaći od preradosnog uzbuđenja. A već nekoliko časova poslije toga prolomila se biskupska dvorana sretnim poklicima:

»Živio Sveti Otac Papa Ivan X.! Živio Tomislav, prvi kralj Hrvata!«

Među velikašima nasta takvo oduševljenje, da su se smijali i plakali od radosti. Tomislav je stajao usred

dvorane nijem, jer nije mogao shvatiti, odakle je Hrvatsku najednom snašla tolika sreća. Ninski biskup Grgur brisao je također suze radosnice, prišao je Tomislavu i upozorio ga, da mora zahvaliti na iskazanoj milosti.

Tada je Tomislav stupio pred poslanike i rekao:

»Vi ste, časni izaslanici, sami svjedoci prevelike radosti, koja je napunila naše duše, kad ste nam pročitali premilostivu odluku Svetog Oca. Mi Hrvati primamo s neizrecivom zahvalnošću kraljevsku krunu iz ruku Papinih i zahvaljujemo Gospodinu Isusu Kristu, koji je svoga Namjesnika nadahnuo ovom sretnom odlukom. Sazivljem za proljeće 925. godine sabor cijele kneževine Hrvatske. Koga velikaši i hrvatski narod pronađu vrijednim časti hrvatskoga kralja, toga neka poslanik Sv. Oca Pape okruni kraljevskom krunom i neka ga proglasi pred cijelim svijetom hrvatskim kraljem.«

Tomislav na čas stane. Činilo mu se, da još nije dovoljno izrekao zahvalu Svetom Ocu, pa nastavi:

»A dok bude zadnjeg Hrvata, ne će se zaboraviti, da su Pape među nas poslali nesamo prve kršćanske vjerovjesnike, nego da su naš narod stavili među prve narode u Evropi proglasivši Hrvatsku prvu među svim slavenskim zemljama kraljevinom. Jelte, braćo,« okrenuo se Tomislav velikašima, »Hrvati će uvijek ostati vjerni Isusu i Njegovu Namjesniku na zemlji Svetom Ocu Papi!«

»To je naš zavjet!« stanu velikaši složno klicati. »Živio Papa! Živio Tomislav, prvi hrvatski kralj.«

Iz grada Nina raširio se od Jadranskoga Mora do dalekog Dunava poziv kneza Tomislava, da se na Duvanjskom Polju nađu slijedećeg proljeća izaslanici svih hrvatskih rodova i da tamo slobodnom voljom izaberu — prvog hrvatskoga kralja...

Po Panoniji i Dalmaciji palili su se večernji krijesovi i vatre, sazivali su se narodni zborovi i igranke. Stariji su pričali o mudroj odluci rimskoga Pape, a mlađi su pjevali o junaštvu kneza Tomislava, kojega sav narod želi za prvoga hrvatskog kralja . . .

Daleko preko granica kneževine Hrvatske pronijela se po Evropi vijest, da će Hrvatska biti uzvišena na čast kraljevine. Na tu vijest zaustavio je Atila nemirne madžarske konjanike na Dravi. Rasrdio se car Simeon bugarski. Ali se smekšao Bizant. Bizant nije mogao predobiti kneza Tomislava lukavim obećanjima, pa ga je trebalo privući kao kralja velikim darovima. Bizantski car R o m a n preda Tomislavu u upravu dalmatinske gradove i otoke, koji su bili pod vlašću Bizanta, a carigradski patrijarha Nikolaj prepusti biskupe i svećenike tih gradova pod upravu Papinu.

U proljeće godine 925. izabran je na Duvnu Tomislav za prvog hrvatskog kralja, a Papin poslanik ga okruni u ime Pape Ivana X. Otada je Papa pisao: »D r a g o m s i n u T o m i s l a v u, k r a l j u H r v a t a...«

Za tom kraljevskom časti, koju bi priznao Papa, otimao se i samozvani bugarski car Simeon, kojega nitko nije priznavao za cara. Da se u svom bijesu pokaže pred cijelim svijetom jačim od okrunjenoga Tomislava, posla on na Tomislava silnu vojsku pod vojvodom Alogoboturom, ali je Tomislav porazi i uništi. To je bilo godine 926. Tako još više poraste ugled kralja Tomislava, jer je pobijedio Simeona, koji je nadvladao carski Bizant, a sebe nazivao nepobjedivim.

Malo je godina kraljevao Tomislav nad mladom, jakom i sretnom svojom kraljevinom. A kad je posljednje godine svoga kraljevanja vidio, da mu se bliži posljednji čas, ostavio je svojim nasljednicima ovu oporuku:

»Ne zaboravite nikad, da veličina kraljevine Hrvatske i sreća hrvatskog naroda počiva na zaštiti sv. Petra i njegovih nasljednika, te da za tu svetu zaštitu hrvatski narod duguje vječnu nekolebivu vjernost katoličkoj Crkvi. Doklegod moji Hrvati toga ne zaborave i ne zanemare, Hrvatska uza sve nevolje, koje je čekaju, ne će propasti....«

Hrvatska kraljevska kruna bila je simbol (znak) te oporuke prvog hrvatskoga kralja.

S ONU STRANU JADRANA

»Svemogući Bog proširio je naše kraljevstvo na kopnu i na moru...«

Pismo kralja Krešimira.

U ono po prilici doba, kad su Hrvati počeli na jednoj strani Jadranskoga mora stvarati svoju samostalnu državu, stali su na drugoj strani Jadrana Mlečani osnivati svoju Mletačku republiku. Središte te republike bio je grad Venecija, koja ima svoje palače sagrađene na morskoj plićini, ali ipak tako u samom moru, da se u Mletke moglo doći samo lađama. Tako je cijeli mletački život i rad bio povezan uz more i uz lađe, na kojima su oni širili svoju trgovinu i svoju moć. No Mlečani nisu bili zadovoljni, što su mogli slobodno ploviti morem samo uz talijansku obalu, nego su nastojali sebi podrediti i hrvatsku obalu Jadranskoga mora.

Iz početka Hrvati nisu bili pomorski narod, te se hrvatski knezovi nisu mogli oduprijeti mletačkoj sili, ali je već knez Domagoj izgradio veći broj lađa, te je zadavao Mlečanima teških jada. Zato su ga oni prozvali »najgorim knezom« hrvatskim. Kadgod su kasnije mletačke lađe navaljivale na hrvatske obale, doživljavale su teške poraze, a mletački duždevi katkada i smrt, te su Mlečani neko vrijeme plaćali Hrvatima danak, samo da mogu slobodno ploviti uz dalmatinsku obalu.

U stoljetnoj borbi, koju su Hrvati vodili s Mlečanima, znalo se međutim dogoditi, da su i Hrvati bili nadvladani od Mlečana. To se osobito zbivalo u onim vremenima, kad su se hrvatski velikaši među sobom zavadili, te je jedan protiv drugoga pozivao u pomoć Mlečane. Tako je i poslije smrti kralja Tomislava došlo među njegovim nasljednicima do velike borbe radi kraljevske krune. Sedamdesetak godina poslije smrti kralja Tomislava prigrabi Svetislav sebi svu vlast (g. 997.), a njegov brat Krešimir Suronja zamoli Mlečane, da mu pomognu u borbi protiv brata, kako bi

i on došao do svojih prava. Krešimir pošalje svojega sina Stjepana u Mletke za taoca, da pokaže Mlečanima, kako će im biti zahvalan i pokoran radi pomoći, koju su mu iskazali. Stjepan je ostao u Mlecima do svojih muževnih godina, pa se oženio Hicelom, kćerkom samog mletačkoga dužda Petra Orseola. A kad su Mlečani zbacili s vlasti rod Orseola, tada su hrvatski velikaši i biskupi pošli u Mletke, da dovedu nazad u Hrvatsku Stjepana, svojeg budućega kralja.

Bila je vedra ljetna noć. Po obzorju se osulo tisuće zvijezda, a plavim Jadranom plovila je ponosna lađa vozeći hrvatske velikaše i kralja Stjepana u Dalmaciju.

»Kako se osjećaš, kralju,« pitali su ga velikaši, »kad se nakon toliko godina vraćaš u svoju zemlju?«

»Ne mogu vam to riječima iskazati. Odavna sam u snu i na javi sanjario o ovom sretnom času. A sada sam sve nemirniji, čim se više približujem rodnoj obali. Jedva čekam čas, da poljubim hrvatsku zemlju, na kojoj sam ugledao danje svijetlo.«

»A ti, svijetla kraljice?« pitali su velikaši Hicelu.

»Moje je srce bolno radi nesreće moje obitelji. Ali ja od časa, kad sam se udala za hrvatskog kraljevića, znam, da je domovina mojega muža i moja domovin, te se radujem, što ću upoznati sve one hrvatske divne krajeve, o kojima mi je Stjepan toliko govorio.«

»Vidjet ćeš zemlju krasnu, naći ćeš narod plemenit, koji će brzo zavoljeti svoju kraljicu, samo ako ti budeš voljela hrvatski rod. Naći ćeš stare — i nekoć latinske — gradove na samoj obali morskoj, a uz njih nova hrvatska sela i gradiće, koji noćas ne spavaju, nego spremaju svečani doček svojemu kralju,« govorio je Drago, biskup Biograda, hrvatskog krunidbenog grada.

»Tako je, tako je!« čuli su se glasovi velikaša.

»Od slavnoga kneza Trpimira,« nastavi biskup, »časno upravlja rod Trpimirovića svojim hrvatskim narodom. Mi smo sretni, kralju, što se nisi upleo u razmirice mletačke republike, nego si se spremno odazvao našem pozivu, da se vratiš na kraljevsko prijestolje svojih djedova. Hrvati imadu mnogo svojih potreba, ali najviše

nam treba jedinstva i sloge. Uzdamo se, da ćeš ti opet proširiti hrvatsku vlast nad svom hrvatskom zemljom.«

»Dao Bog, ispunile se tvoje riječi, prečasni biskupe!« kralj će. »A ja ću u svim važnijim stvarima pitati za savjet vas, svoje velikaše i prijatelje, i nastojat ću živjeti i raditi onako, kako moj narod želi.«

Knez Radoslav upadne kralju u riječ:

»Tako i treba! Trpimirovići jesu zakoniti kraljevi hrvatski. Ali Hrvati po naravi svojoj ne trpe siledžije nad sobom, te bi se oduprli i zakonitom vladaru, ako ne bi radio narodu po volji.«

»Tako su i Mlečani zbacili mojeg djeda Petra Orseola sa časti dužda, jer se više puta zamjerio narodu,« javi se dječak Petar Krešimir, sin Stjepana i Hicele, koji je sve šuteći slušao naslonjen uz majku.

»Zar se i ti već razumiješ u nekakvu politiku?« pogleda ga kraljica. Majka mu podiže glavu, a mjesečina divno obasja glavicu i kovrčaste kose 12-godišnjega kraljevića. Velikaši su bili u razgovoru gotovo i zaboravili na njega, te sada svi pogledaše na nj.

Biskup Drago, koji je bio najbliže uz dječaka, položi svoju desnicu na glavu kraljevića i reče:

»Bog te blagoslovio, sinko! Napreduj nam i rasti, a kad budeš hrvatski kralj, neka ti Isus pomogne, da proširiš granice hrvatskog kraljevstva na kopnu i moru . . .«

Na nepreglednom moru i bajnoj noći pričinile su se svima te riječi blagoslova kao neko proroštvo . . .

Te su se proročanske riječi doista ispunile na mladom kraljeviću. Nakon dvadesetak godina zasjeo je na kraljevski prijesto Petar Krešimir iza smrti oca svojega Stjepana, te je vladao 16 godina (g. 1058.—1074.). Imao je dva imena: prvo ime svojega djeda po majci mletačkoga dužda Petra Orseola, a drugo ime djeda po ocu kralja Krešimira III., te se on prozva Petar Krešimir IV. Hrvatski grad Knin odabrao je kao kraljevski grad, ali je podržavao i dobre veze s Latinima iz primorskih gradova, pa je dapače i splitskoga biskupa Anastazija imenovao svojim kancelarom. Preko njega

je želio Krešimir privezati uza se latinske gradove, koji su se još uvijek okretali prema Bizantu.

Zato mu je dobro došao Majnard, poslanik Pape Nikole II., koji je početkom Krešimirova vladanja obilazio Hrvatskom te se navratio i novom kralju Krešimiru.

»Kao poslanik Pape«, pozdravio ga je Majnard, »donosim ti, kralju, mir Kristov te Papin blagoslov i pozdrav!«

Petar Krešimir je znao, da su Pape od davnina bili prijatelji hrvatskog naroda, te je rado primio poslanika.

»A koji poslovi vode tvoju časnu osobu u Dalmacije?« upita ga.

»Svetoj Stolici je dobro poznato,« odgovori poslanik, »da je tvoj narod od davnina kršćanski i da Hrvati rado pristaju uz Božju stvar. Ali su se među svećenstvo i puk uvukle opačine, koje zadaju velike brige Svetoj Stolici. Opačine se moraju dokinuti, a ako ih čine svećenici i biskupi, bit će kažnjeni.«

»Ja se tome ne protivim. Stvar je Crkve, da drži čistoću vjere i nauke Isusove,« reče kralj.

»Ali hoćeš li ti kao kralj provesti naše odluke, jer Papa nema oružane moći u tvojoj državi?«

»To ću rado učiniti,« potvrdi Krešimir.

»Uz to Sveti Otac očekuje od tvojega kraljevskog Veličanstva, da ćeš nas pomoći, kako bi se latinski jezik uveo u sve crkve i biskupije,« poslanik će i pogleda na kralja, koji je oborio glavu, kao da je osjećao velik teret, koji mu se tim nameće. »Ima više od sto godina, kako se za prvog hrvatskog kralja držao sabor u Splitu, u kojemu je zabranjeno slavensko pismo u službi Božjoj, jer ga ne pozna opća Crkva. Ali se zaključci sabora nisu proveli. Opet je stigla tužba biskupa iz tvojega kraljevstva, da ovdje ima svećenika, koji uopće latinski ne znadu, pa tko zna, kakvu onda oni vjeru uče?«

»Tužba je sigurno potekla od biskupa latinskih gradova, koji stotine godina žive uz naš narod, često puta njima upravljaju i hrvatski vladari, ali oni uvijek traže veze s neprijateljima ovoga kraljevstva. To ja ta-

također kao kralj ne mogu podnositi. A što se tiče slavenskog bogoslužja narodnih svećenika, to je bogoslužje odobreno u davnim vremenima od Svete Stolice. Ono je i danas katoličko, jer se za to brinu biskupi ninski i biogradski, koji su također imenovani po Papi. No kako rekoh,« nastavi kralj, »nije moja stvar rješavati crkvene sporove, nego provoditi zaključke, koje stvori tvoja časna osoba s biskupima kraljevstva.«

Poslanik Majnard bio je zadovoljan dobrom voljom kraljevom te nadoda:

»To je riječ dostojna vjernih Trpimirovića. Znaj dakle, kralju, i to, da će Sveta Stolica uvijek svojim ugledom pomagati tvoje nastojanje, da i latinski gradovi postanu sastavni dio tvojega kraljevstva. Što više. Sveti Otac je pripravan poduprijeti i to, da svi dalmatinski gradovi i otoci priznadu tvoju vlast.«

Petar Krešimir je doista zagovorom Svetoga Oca, ali i svojom prirođenom političkom vještinom uspio, da su dalmatinski gradovi priznali hrvatskog vladara. On je gradovima potvrđivao povlastice, crkvama i samostanima davao je darove, i tako su se oni njemu sve više priklanjali. Mlečani ga u tom nisu smetali, jer je on bio sin Mlečanke Hicele, Bizant je imao velike nerede u vlastitoj državi i na carskom prijestolju, Madžari su ratovali s Pečenezima, a Bugari sa Srbima. U tom općem metežu kraljevao je Petar Krešimir u miru.

Granice kraljevine Hrvatske bile su za Krešimira šire, nego i za samoga kralja Tomislava. Zato mu svi povjesničari priznaju, da je on bio najmoćniji hrvatski vladar, kojega su priznavali svi Hrvati. On je zato s pravom pisao: »Svemogući Bog proširio je naše kraljevstvo na kopnu i moru...« Radi lakše uprave tog velikoga kraljevstva bili su upravitelji pojedinih pokrajina — banovi: jedni za Dalmaciju, drugi za Bosnu, treći za Panonsku Hrvatsku— a taj ban u Panonskoj Hrvatskoj zvao se Dimitrije Zvonimir.

OTAC DOMOVINE

»Za dobroga kralja Zvonimira bijaše vesela sva zemlja, jer bijaše puna svakog dobra i gradovi puni srebra i zlata...«
Stari Hrvatski Ljetopis.

U hrvatskom narodu vladao je od davnine običaj, da se vladar bira. Tek od Trpimirova sina kneza Mutimira, oca kralja Tomislava, počelo je nasljedno vladarsko pravo porodice (dinastije) Trpimirovića. No iza velikoga kralja Petra Krešimira ne osta muškog potomka loze Trpimirove,a jedini živi Trpimirović Stjepan, sinovac Krešimirov, otišao je u samostan. Tada je godine 1076. izvršen izbor novog hrvatskoga kralja, te je izabran ban Posavske Hrvatske — Dimitrije Zvonimir.

No Zvonimira nisu svi Hrvati htjeli priznati kraljem. Napose mu se protivila ona stranka među Hrvatima, koja se zvala narodna. Pristaše te »narodne stranke« držali su se čvrsto staroslavenskog jezika u crkvi, kupili su se oko hrvatskih gradova Nina i Biograda, a Zadar, Split i ostale »latinaške« gradove i njihova prava nisu priznavali. Narodnjaci su se složili, da izaberu kraljem kneza Slavića (neki misle, da se zvao i Slavac). Dakako da je uslijed te nesloge nastao u Hrvatskoj veliki nered, metež i opća nesigurnost. Uskoro normanski vojvoda Amiko nadvlada u ratu kralja Slavića, te ga odvede u ropstvo, a Dimitrije Zvonimir ostade jedinim takmacem za kraljevsko prijestolje. No kao što se narodnjaci nisu usudili okruniti Slavca hrvatskom krunom, tako to sada nisu smjeli učiniti ni latinaši, jer nijedan između njih nije bio Trpimirov potomak, a za izbor novoga kralja i nove kraljevske loze trebao je pristanak Svetog Oca Pape, moćnog zaštitnika hrvatskoga kraljevstva.

Na Papinsku Stolicu uspeo se međutim Papa Grgur VII. On je bio jedan između najvećih Papa katoličke Crkve. Sama providnost Božja postavila ga je na kormilo Petrove lađe baš u to vrijeme, kad su se među

vjernike, svećenike i biskupe uvukle mnoge mane i običaji protivni svetom Evanđelju. On je bio muž velikih vrlina, čvrste ruke i dalekoga pogleda, a imao je dobre pomoćnike, te je ubrzo zaveo staru kršćansku strogoću među katoličke vjernike.

Papa Grgur VII. počeo je dakako sređivati vjerske prilike najprije među katoličkim narodima, koji su bili bliže Rimu. Tako je i u Hrvatsku poslao uglednoga opata Gebizona, da načini red u pojedinim biskupijama. Opat Gebizon sazove najprije crkveni sabor u Splitu, koji je iz početka vijećao o vjerskim stvarima i o staroj borbi između hrvatske i latinske stranke. Tada se povela rasprava i o društvenim prilikama u zemlji, a napose se vijećalo o budućem kralju. Prigodom rasprave bili su prisutni i crkveni i svjetovni velikaši iz svih hrvatskih pokrajina.

Opat Gebizon je ubrzo uvidio, da se narodnjaci nakon nestanka Slavićeva ne protive, da ugledni velikaš i ban Zvonimir bude hrvatski kralj, a latinaši ga još uvijek žele, te on upita Zvonimira:

»Gospodine bane, koćeš li ti zdušno upravljati državom, ako budeš izabran za hrvatskoga kralja?«

»Jest voljan sam upravljati po zakonima i običajima kraljevine Hrvatske,« odgovori Zvonimir sabrano.

»No Sveti Otac Papa očekuje, da će se novi hrvatski kralj zdušno brinuti za vjeru, crkve i svećenike, te da ne će dopustiti, da se katolici žene sa srodnicima i rastaju, kako tko hoće,« nastavi opat Gebizon.

»I zato ću se brinuti,« odgovori Zvonimir.

»Možeš li obećati, gospodine bane, da ćeš štititi sirote i udovice, da ćeš suditi svima po zakonu i da ne ćeš dopustiti, da se u tvojoj kraljevini kupuju ljudi i prodaju u roblje kao životinje?« opet će Papin poslanik Gebizon.

»Za sve ću to brigu voditi,« obeća Zvonimir, a tada istupi pred Papina poslanika te kaza: »Povrh toga obećajem, da ću se jednako brinuti za sve krajeve hrvatske, a uvijek ću se sa zahvalnošću sjećati velike sklonosti Sv. Oca Pape Grgura prema Hrvatskoj i prema

meni, te ću njemu i njegovim nasljednicima priznavati svu svoju pokornost.«

Muževna pojava Zvonimirova i njegove razborite riječi povoljno su djelovale na sve prisutne velikaše kao i na Gebizona, koji ustade i reče:

»Iza tih jasnih riječi i svečanoga obećanja pred svima vama izjavljujem u ime samoga Pape, da se ne ću kratiti okruniti bana Zvonimira kraljevskom krunom, ako ga plemstvo i puk izabere svojim zakonitim kraljem.« Tada se opat okrene Zvonimiru:

»A ja tebi izjavljujem pred ovim odličnim zborom velikaša cijele Hrvatske, da će hrvatsko kraljevstvo i dalje zaštićivati blagoslov svetoga Petra i moć njegovih nasljednika.«

Velikaši kraljevstva razišli su se nakon tog vijećanja među puk, koji se sakupio u Splitu iz dalekih krajeva, te se svaki sa svojim suplemenicima dogovarao o izboru kralja. U narodnoj stranci bili su mnogi nezadovoljni, što se nije odlučilo o tom, gdje će se kruniti novi kralj, te poslaše svoje izaslanike opatu Gebizonu.

»Mi ne možemo dopustiti, da se hrvatski kralj okruni ovdje u Splitu, jer je to latinski grad,« kazaše izaslanici.

»A kako je bilo dosada?« upita Gebizon.

»Uvijek su se hrvatski kraljevi krunili na zemljištu, koje je od davnina pripadalo hrvatskoj državi,« odgovoriše oni.

»Stari običaji i zakonita prava imadu se poštivati,« zaključiše opat i Zvonimir.

Tada su se umirili i narodnjaci, te je sav zbor naroda i plemića zajedno s građanima grada Splita došao pred Papina izaslanika te je klicao:

»Zvonimir neka bude hrvatski kralj!«

Jedva pet kilometara daleko od Splita leži hrvatski gradić Solin, koji bi izabran za krunidbeno mjesto kralja Zvonimira. S velikom slavom dočekan je Zvonimir na Solinskom Polju, gdje je opat Gebizon odslužio svetu misu, te je iza svete Pričesti pred svim narodom okru-

nio Zvonimira. Najprije mu je predao kraljevsku zastavu s riječima:

»Primi ovu zastavu kraljevine Hrvatske i vodi pod njom svoj hrvatski narod sreći i pobjedi!«

Zatim mu je predao mač govoreći:

»Primi ovaj mač i junački brani granice svojega kraljevstva od svih neprijatelja!«

Tada mu je predao kraljevsko žezlo:

»Primi ovo žezlo, znak kraljevske moći, a ujedno znak pravde i ljubavi prema svojim podanicima!«

Velikaši kraljevstva preuzeli su od kralja zastavu i mač, a Zvonimir je pošao do kraljevskoga prijestolja držeći žezlo u desnici. Sada je došao čas krunidbe. Opat Gebizon uzeo je s oltara kraljevsku krunu i podigao je visoko nad glavu Dimitrija Zvonimira. Sve su se oči okrenule prema kraljevskom prijestolju, a kruna se sjala i blistala na žarkom suncu. Tisuće Hrvata promatralo je zlatnu krunu, taj blistavi znak časti i veličine hrvatskog naroda, a Papin poslanik spuštao ju je polako na glavu novoga kralja. Kruna je divno pristajala uzrasnom tijelu i ponositoj glavi Zvonimirovoj. Novi je kralj s krunom i žezlom prišao oltaru i predao napisanu zavjernicu opatu Gebizonu, koji je zatim završivši svetu misu blagoslovio kralja i cijeli narod.

Tada je iz tisuća grla zaorio glas:

»Imamo kralja! Živio naš kralj Dimitrije Zvonimir!«

Zvonimir je časno vladao hrvatskim narodom. Odmah u početku uspjelo mu je umiriti zavađene velikaše i puk, ugušiti bune i zavesti zakon i red u cijelom kraljevstvu. Brižno je čuvao sve granice kraljevstva, koje je naslijedio od Petra Krešimira. Uz to je bio pravedan i mnogo se brinuo za sirote i uboge. Kako mu je uspjelo u kratko vrijeme srediti državu i podići blagostanje u cijelom kraljevstvu, mnogi su ga zvali »pravim ocem domovine«. A stari »Hrvatski Ljetopis« kaže, kako je za vrijeme kralja Zvonimira nastalo veliko blagostanje u Hrvatskoj, i to nesamo u Zagorju nego i u siromašnom Primorju: »I ne bojaše se siromah lakomstva bogataševa, niti nejaki puk sile velikaša, niti sluga, da će

mu gospodar učiniti nepravdu, jer je kralj sve branio . . .« I mnoga su stoljeća prošla, a još se među pukom spominjalo, kako se u Hrvatskoj lijepo i lagano živjelo za vrijeme kralja Zvonimira.

Dimitrije Zvonimir bio je uzato hrabar ratnik. Kad ga je Papa Grgur VII. podsjetio na prijateljstvo između Hrvata i Svete Stolice i zamolio ga, da mu pomogne protiv Papinih neprijatelja, Zvonimir je to najpripravnije učinio. Skupio je junačku vojsku i velik broj lađa, te pritekne Papi u pomoć. Godine 1081. potuče hrvatsko brodovlje kod grčkoga otoka Krfa udruženo brodovlje Venecije i Bizanta. Papa Grgur je doskora vratio tu ljubav Zvonimiru i Hrvatima. Njemački naime velikaš Vecelin skupi vojsku protiv Hrvata, a kad je to doznao Papa, posla Vecelinu poruku, da će ga prokleti, ako bez razloga bude poveo taj nepravedni rat na kršćanskoga vladara Zvonimira i na Hrvate. Vecelin nato doista odustane od toga rata. Tako se i za vrijeme kralja Zvonimira pokazala veoma korisna ona veza, koja je od početka združila Hrvate sa Svetom Stolicom.

Dvanaest godina kraljevao je Dimitrije Zvonimir (g. 1076. do 1089.) i ostavio je iza sebe glas dobroga i hrabroga kralja. Samo jedno nije iza sebe ostavio — djece. Imao je on samo jednoga sina Radovana, ali taj je umro još prije smrti očeve, pa tako ostade obitelj Zvonimirova pusta, a kraljevski dvorovi prazni. Ostala je samo Zvonimirova udovica kraljica Jelena, koju je narod radi njene ljepote zvao kraljicom Lepom. Ona je bila sestra madžarskoga kralja Ladislava, koji je — videći hrvatsko prijestolje prazno — rekao:

»A zašto da ne budem ja nesamo madžarski, nego ujedno i hrvatski kralj?«

Otac domovine kralj Zvonimir nije se još bio u grobu pravo ni ohladio, i već se tuđin spremao, da zasjedne na prijestolje hrvatskih kraljeva.

NA PETROVOJ GORI

»Starodrevna slavenska nesloga popraćena zavišću i krvavim gloženjem prvi je uzrok svršetku hrvatskoga kraljevstva . . .«

Dr. Šišić: Hrvatska povijest, str. 648.

Iza smrti kralja Zvonimira ostade tužna kraljica Lepa i jadna Hrvatska, jer nije ostavio nasljednika na kraljevskom prijestolju. Radi toga su neki velikaši zamolili Stjepana II. Trpimirovića, da ostavi tišinu samostana, u koji se povukao, te da zasjedne kraljevsko prijestolje. On se odazove njihovoj molbi, ali je vladao samo godinu dana pa umro. U Hrvatskoj nasta ponovno bezvlađe. Kraljica Jelena Lepa, udovica kralja Zvonimira, predobije nekoliko velikaša i zatraži, da hrvatska kraljevska kruna pripadne njoj i ugarskoj kraljevskoj kući, te pozove svojeg brata madžarskog kralja Ladislava, neka s vojskom dođe u Hrvatsku. Ladislav doista dođe. No ipak se nije okrunila ni Jelena ni Ladislav hrvatskom krunom, jer je na to morao pristati Papa. Ladislav zato spremi Papi Urbanu II. poslanstvo s molbom, da ga okruni za hrvatskoga kralja.

Tada se istom trgoše Hrvati. Nastade velika pobuna protiv kraljice Jelene i Madžara. Vođa bune bio je Petar Svačić iz velikoga plemena Kačića, koji doskora bude od narodne stranke izabran kraljem (g. 1090. do 1097.). On ubrzo sakupi vojsku, te rastjera pristaše madžarske stranke, a zatim se uputi kninskom biskupu Andriji te mu reče:

»Časni biskupe, ja u tebe stavljam sve svoje uzdanje. Ti nas jedini možeš spasiti od tuđinske najezde.«

»Ja?« začudi se biskup. »Što ja da tu učinim?«

»Poznato ti je, gospodine biskupe,« kralj će, »da poslanstvo kralja Ladislava kreće u Rim, da Svetoga Oca predobije za osvajalačke nakane ugarskoga dvora. Zato moraš ići u Rim i ti. I to prije Madžara.«

»Dobro, kralju,« odgovori biskup. »Idem u Rim. I nadam se, da ću donijeti povoljne vijesti od Pape.«

Nade biskupa Andrije su se ispunile. Već za šest tjedana vratio se on iz Rima u kraljevski grad Nin.

»Sveti Otac Papa šalje svoj blagoslov hrvatskom kraljevstvu kao znak svoje naklonosti vjernim Hrvatima,« izvješćivao je biskup kralja i velikaše.

»A Madžari, što je s njima?« upita kralj Petar.

»Ja sam do Pape stigao doista prije nego li madžarsko poslanstvo i prikazao sam Svetom Ocu, da hrvatsko kraljevstvo nije propalo, te da hrvatska kruna pripada samo onome, koga Hrvati izaberu za kralja. Podnipošto ne ćemo za kralja tuđinca, koji ne traži hrvatsku krunu zato, da našem narodu pomogne, nego iz težnje, da jedan narod vlada nad drugim. Napokon sam Svetog Oca sjetio vjekovnih veza između Hrvata i Petrovih nasljednika. Papa je sve saslušao i naše želje uvažio.«

»A jesi li izvijestio, da smo mi sebi Svačića izabrali za kralja?« pitali su velikaši.

»To se u Rimu znalo već prije mojega dolaska, pa je i to jedan od glavnih razloga, što se ugarsko poslanstvo vratilo iz Rima neobavljena posla. Papa Urban se njima ispričao, da ne može vjernim Hrvatima nametnuti Ladislava za kralja, kad ga oni nisu izabrali. A nije Hrvatske ni osvojio . . .«

»To znači, da bi ga Papa okrunio, kad bi on Hrvatsku osvojio?« jedan će između velikaša.

Mjesto da biskup odgovori, javi se kralj:

»Tako i jest! Ako Hrvati ne budu htjeli obraniti svoju domovinu od tuđinca, tada nisu niti vrijedni svoje slobode. Naše su vojske sjajno pobjeđivale na kopnu i na moru, pred nama su strepili Bugari i Mlečani, pa će i Madžari osjetiti moć našeg oružja.«

S tim riječima izvuče kralj Petar mač iz korica, stane u sredinu svojih velikaša te podiže mač uvis:

»Braćo! Kunem vam se Bogom, da ću ovim mačem dočekati kralja Ladislava, kada dođe u Hrvatsku.«

»S tobom u život i u smrt! Tako nam Bog pomogao!« podigoše svoje mačeve i svi hrvatski velikaši.

Kao što se zatalasa žitno polje, kad ljetni vjetrić nad poljem popuhne, a zreli klasovi šušteći naginju se jedan drugome, kao da dojavljuju lijet brzoga vjetra, tako je bilo i s Hrvatskom u vrijeme Petra Svačića. Cijelom kraljevinom pronijela se vijest, da hrvatski kralj poziva sve banove, knezove i plemiće, neka sakupljaju vojsku i budu spremni na obranu domovine.

Ta vijest prenijela se i preko Drave. Tamo je iza kralja Ladislava zavladao njegov sinovac Koloman, koji s vojskom pođe na Hrvatsku u proljeće 1097.

Petar Svačić se nadao navali Kolomanovoj. Svima je velikašima poslao glasnike, da sakupljaju vojsku oko rijeke Kupe u gornjoj Hrvatskoj. On sam dođe do planine Gvozda i zaposjedne sve klance.

Uto se madžarska vojska već približavala Gvozdu te je u jurišu udarila na Hrvate. No Hrvati su imali dobre zaklone, pa je madžarska pješadija beskorisno ginula u klancima. Ni njihovi konjanici nisu bolje prošli. Hrvatske čete propustile su ih duboko u klance, a tada su najednom navalile s obadvije strane i potukle ih.

Madžari su brzo uvidjeli, da su Hrvati malobrojni, i da je zadnji dio Gvozda nezaštićen. Tada su se poslužili varkom. S prednje strane su polako napadali hrvatske čete, a s velikim brojem vojske zaobišli su goru, pa su provalili s južne strane u srce hrvatske vojske. Hrvati se nađoše između dvije vatre. Kralj Svačić navalio je poput lava s izabranim ratnicima iz plemena Kačićeva. Pokosili su prve redove Madžara, koji su se pojavili iza brda, ali preko mrtvih tjelesa penjali su se na čistinu novi vojnički redovi. Tada jače navališe i oni sa sjevera. Jedan za drugim ginuli su hrvatski junaci. I sam kralj bi ranjen strjelicom. S teškim naporom izveo je biskup Andrija iz boja smrtno ranjenoga kralja.

Na visini planine Gvozda položio je biskup kralja na gustu travu, zavio kralju ranu i napojio ga hladnom vodom. Kralj je gubio svijest i govorio u buncanju:

»Naprijed junaci!... Otmite ugrabljenu krunu!...

Na čas kao da se bio smirio. Baš je zalazilo sunce. Samo još zadnji traci obasjavali su vrhunce Gvozda i

samrtni kraljev ležaj. Uto kao da se kralj osvijestio, uhvati biskupa za ruku i progovori kao u viđenju:

»Hrvatskom će mnogo stoljeća vladati tuđinci... Ali ona ne će propasti... Nju zaštićuje sveti Petar... i Pape... Drugi će na nju napadati... Hrvatsku će komadati... Ali Hrvatska će ostati bedem zapadne Evrope... i postati predziđe kršćanstva...«

Zadnje riječi i zadnji trzaji. Nastupila je smrt. Uz pomoć nekih bjegunaca pokopa biskup zadnjeg hrvatskoga kralja u grob i nad glavu mu je usadio tri zelene grančice. Namjesto svete vode orosio je biskup suzama kraljevski grob, a namjesto posmrtnih pjesama reče:

»Laka ti bila hrvatska zemljica, junački kralju!«

Ptičice su zapjevale večernju pjesmu, a biskup je uzdahnuo odilazeći od osamljenog groba:

»Oj vi ptičice! Tiho pjevajte nad grobom našega kralja i javite mu, kad Hrvatska opet bude slobodna...«

Gora Gvozd prozva se Petrovom Gorom na spomen posljednjeg hrvatskoga kralja.

*

Koloman je imao velikih teškoća s Grcima, Rusima, pa i sa svojim bratom Almošem, te je brzo povukao vojsku iz Hrvatske. Istom godine 1102. odluči pokoriti Hrvatsku. Međutim su se hrvatski velikaši složili i sabrali veliku vojsku na Dravi, da spriječe prelaz Madžara. Doznavši Koloman, da su se Hrvati pripravili na rat, pošalje on preko Drave svoje poslanike hrvatskim velikašima te im ponudi, da se mirno nagode. On zatraži samo, da ga priznadu i okrune svojim kraljem, a Hrvatskoj će ostati sloboda i samostalnost neokrnjena.

Dugo su poglavice hrvatskih plemena vijećali, što da učine. Napokon pristanu, da Koloman bude hrvatski kralj. Nisu to učinili zato, što je on po kraljici Jeleni imao pravo na hrvatsko prijestolje, niti zato, što su se bojali Kolomanove vojske, nego zato, što se pet godina iza smrti Petra Svačića nisu mogli složiti, koga između sebe da izaberu za kralja. Sloga nosi Božji blagoslov, a nesloga tuđu vlast i propast...

No zaštita sv. Petra ostala je nad Hrvatskom i ostat će, dokle bude vijeka.

KAZALO:

Stranica

PETROVO PROROČANSTVO 3
PAPIN BLAGOSLOV 5
PRVI PAPIN POSLANIK HRVATIMA 9
PRVI HRVATSKI UGOVOR 16
NEOKRUNJENI KRALJ 22
DVA BRATA — DVA APOSTOLA 29
BADNJAK 33
NA STRAMPUTICI 39
HRVATSKA KRUNA 45
S ONU STRANU JADRANA 50
OTAC DOMOVINE 55
NA PETROVOJ GORI 60

U HRVATSKOJ SVETOJ GODINI

treba svaki Hrvat da ima

1. SVETO PISMO NOVOGA ZAVJETA,

tu temeljnu knjigu katoličke vjere, kojoj je hrvatski narod punih 1300 godina nepokolebivo odan. Tu knjigu treba svaki dan čitati, da se vjera u našim dušama učvrsti.

Uvezana u platno 40 *dinara*

2. ŽIVOTOPIS BL. NIKOLE TAVILIĆA,

najvećeg svetog branitelja vjerskog jedinstva hrvatskog naroda, koji će, ako ga hrvatski narod bude u svakoj crkvi i u svakoj kući štovao, biti u vezi s ovom Svetom Hrvatskom Godinom proglašen prvim hrvatskim Svecem. Taj je životopis u ovećoj knjizi napisao dr Bernardin Polonijo, te je takva knjiga predana 14. studenoga 1939. Sv. Ocu Papi, kad su hrvatski biskupi molili, da bude proglašena Sveta Hrvatska Godina.

Cijena je knjizi 30 *dinara*

Izdalo

DRUŠTVO SV. JERONIMA U ZAGREBU

Naslovnu sliku prema krstionici hrvatskoga kneza Višeslava izradio Josip Restek